Dětská hra a její místo ve výchově

Ivana Trubačová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Ivana TRUBAČOVÁ**
Osobní číslo:	**H128297**
Studijní program:	**B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Téma práce:	**Dětská hra a její místo ve výchově**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.
S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:
- pojetí hry a výchovy z dnešního a historického hlediska;

- hra v jednotlivých etapách vývoje;
- socializační aspekty dětské hry.
Součástí práce bude kvalitativní výzkum.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Matějček, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 2000.
Matějček, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Praha: Grada publishing, 2005.
Millar, S. Psychologie hry. Praha: Panorama, 1978.
Mišurcová, V., Fišer, J., Fixl, V. Hra a hračka v životě dítěte. Praha: SPN, 1989.
Němec, J. Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky. Brno: Paido, 2002.
Smrčka, F. ABC rodinné výchovy. Praha: SPN, 1986.
Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Portál, 2000.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. František Sýkora**
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce: **11. listopadu 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ * Stud. administrativa * BRNO IČO: 60555670

L.S.

doc. PaedDr. Slavomír Laca, PhD.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby [1)];
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 [2)];
- podle § 60 [3)] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 [3)] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

IVANA TRUBAČOVÁ

.....

Jméno, příjmení studenta

V Brně 14. 2. 2014

Ivana Trubačová

.....

Podpis

---

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem bakalářské práce je „*Dětská hra a její místo ve výchově.“* V první, teoretické části, nahlíží na hru jak z hlediska historie tak z pohledu současnosti. Vymezuje základní pojmy, hru, výchovu, dělení her a pravidla. Dále popisuje výchovné funkce hry také dle etap vývoje dítěte a v neposlední řadě poukazuje na sociální aspekty: rodinu, kolektiv a vliv hry na chování dítěte. Praktická část, s využitím kvalitativního výzkumu, je zaměřena na názory a postoje rodičů na současné využívání hry při výchově.

Klíčová slova: Hra, hraní, výchova, děti, vzdělání, rodina, rozvoj dítěte, chování

ABSTRACT

The theme of this thesis is *„Child's play and its role in upbringing.“* In the first, theoretical part is looking into the game both from the point of view of history and from the point of view the present. It specifies the basic terms, game, upbringing, classification of games and their rules. Then it describes educational function of games also according the period of child's evolution and last but not least it refer to social aspects: family, the team and the influence of the game on child's behaviour. The practical part with using of the qualitative research is focused on the opinions and attitudes of parents on current using of the game at upbringing.

Keywords: Game, play, upbringing, children, education, family, child's evolution, behaviour

Děkuji vedoucímu práce panu Mgr. Františku Sýkorovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi po celou dobu zpracovávání mé bakalářské práce ochotně poskytoval.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině, která mi byla oporou a přátelům za veškerou pomoc, které si moc vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **8**
I TEORETICKÁ ČÁST **10**
1 POJETÍ HRY A VÝCHOVY **11**
1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ HRY 11
1.2 POJETÍ HRY Z DNEŠNÍHO HLEDISKA 16
1.3 HRA A JEJÍ VÝZNAM 18
1.4 VYMEZENÍ POJMU HRY A VÝCHOVY 21
1.5 DĚLENÍ HER, PRAVIDLA A ZNAKY HRY 24
2 VÝCHOVNÉ FUNKCE DĚTSKÉ HRY **27**
2.1 ROZUMOVÁ VÝCHOVA 27
2.2 MRAVNÍ VÝCHOVA 28
2.3 PRACOVNÍ VÝCHOVA 29
2.4 TĚLESNÁ VÝCHOVA 31
2.5 ESTETICKÁ VÝCHOVA 31
3 HRA V JEDNOTLIVÝCH ETAPÁCH VÝVOJE **33**
3.1 VÝVOJ DÍTĚTE 33
3.2 HRA KOJENCŮ 34
3.3 HRA BATOLAT 35
3.4 HRA PŘEDŠKOLÁKŮ 36
3.5 SPECIFIKA HRY U DÍVEK A CHLAPCŮ 37
4 SOCIALIZAČNÍ ASPEKTY DĚTSKÉ HRY **39**
4.1 RODINA A HRA, ÚLOHA DOSPĚLÉHO 39
4.2 SAMOTÁŘSKÁ HRA, HRA V KOLEKTIVU 40
4.3 ROZVOJ PROSOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ PŘI HŘE 42
II PRAKTICKÁ ČÁST **43**
5 VÝZKUM **44**
5.1 METODOLOGIE VÝZKUMU 44
5.2 CÍL VÝZKUMU A FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK 45
5.3 METODA SBĚRU DAT, CHARAKTERISTIKA A VÝBĚR VZORKU RESPONDENTŮ 46
5.4 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT 48
5.5 SHRNUTÍ VÝZKUMU, PŘÍPADNÁ DOPORUČENÍ 54
ZÁVĚR **55**
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **57**
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK **60**
SEZNAM TABULEK **61**
SEZNAM PŘÍLOH **62**

ÚVOD

Nežli přistoupím k hlavnímu obsahu mé práce, pokusím se nejdříve stručně vyjádřit svůj důvod, proč jsem si toto téma vlastně vybrala. Asi jedním z hlavních příčin bylo, že už v době výběru nabízených témat jsem byla v očekávání svého prvního dítěte. Jako nastávajícího rodiče mě otázka hry a výchovy zaujala na první pohled. Být dobrým rodičem je jistě nelehká úloha, ale vidět své děti spokojené a šťastné, určitě za tu námahu stojí. Ptám se sama sebe, jaký styl výchovy vůbec zvolit? Jak dítě zaujmout natolik, aby čas strávený s námi dospělými byl pro ně přínosem jak zábavy a radosti, tak i určité dávky vzdělání a výchovy a nejenom přidělování úkolů, příkazů nebo zákazů? Co vlastně dítěti hra přináší? Uvědomují se vůbec samotní rodiče, jak moc ovlivňuje hraní si se svými dětmi jeho osobnost? Nabízí se spousta možných otázek k danému tématu, a proto se snažím ve své práci nastínit důležitost hry jako jeden z prostředků výchovy a její celkový vliv na děti.

Hra je účinným pomocníkem při výchově i vzdělání, patří k jedné ze základních činností dítěte, ale přetrvává i v dospělosti. Časté hraní je považováno za předpoklad zdravého citového a duševního vývoje dítěte. Začíná v rodině, kde na ní participují hlavně rodiče, ale i sourozenci nebo prarodiče. Pokračuje pak dál v různých výchovných zařízeních, jako jsou mateřské školy a základní školy, kde ji umožňují učitelé a vychovatelé. Ve hře dítě nalézá zábavu, zkušenost, poučení, přátele nebo třeba odpočinek. Ne náhodou ji pedagogika uznává jako základní výchovný prostředek při výchově dětí, ale i dospělých. Můžeme předpokládat, že to co se ve hře dítě naučí, co prožije, bude potřebovat dál ve svém reálném světě. Při hře se dítě svobodně projevuje, a to nám umožňuje lépe ho poznat a působit na ně. Přesné vymezení pojmu hry v odborné literatuře nenajdeme, spíše souhrn jejich znaků, možností využití při výchově aj. Proto se v mé práci snažím shrnout poznatky o hře nalezené v odborné literatuře, nastínit výchovnou funkci hry i z hlediska jednotlivých etap vývoje a v neposlední řadě její socializační aspekty.

Stanoveným cílem mé bakalářské práce je popsat výchovnou funkci hry a zjistit, jaké místo zaujímá v současnosti.

Celou práci jsem rozdělila do pěti kapitol. Z toho jsou čtyři kapitoly teoretické a jedna kapitola praktická. V první kapitole „Pojetí hry a výchovy“ se snažím shrnout nejdůležitější etapy z hlediska historického vývoje hry, dále pak z pohledu současnosti. Souběžně zde uvádím význam hry, její pomyslná pravidla a znaky a v neposlední řadě popisuji samotný pojem hry a výchovy. Ve druhé kapitole „Výchovné funkce dětské hry“

věnuji pozornost důležitosti vlivu hry jako prostředku výchovy. Ve třetí kapitole „Hra v jednotlivých etapách vývoje“ přibližuji hru z hlediska vývojových období dítěte. V poslední teoretické kapitole „Socializační aspekty dětské hry“ popisuji úlohu rodiny a dospělého, zmiňuji hru v kolektivu a samostatnou hru a vliv hry na chování dítěte.

Na výše uvedenou teoretickou část navazuji částí praktickou, kde mým hlavním cílem bude zjistit to, jaké místo zaujímá hra v současnosti zejména v rodinné výchově. Výzkum je zaměřený na rodiny s dětmi ve věku do 6 let. Provedu kvalitativní výzkum s využitím techniky strukturovaného rozhovoru, s matkami dětí ve věku od 0 až 6 let.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POJETÍ HRY A VÝCHOVY

Stoupající nároky na člověka v dnešním světě vedou k hledání prostředků, jak zvýšit jeho vzdělání i dovednosti. Jedním z nástrojů, jak usměrnit duševní vývoj dítěte i dospělého, je bezpochyby hra. Není divu, že je objektem studia různých věd, jako je psychologie, pedagogika, sociologie aj. Prostřednictvím her ovlivňuje naše společnost výchovu mladé generace. Hra vnáší radost a obohacení do našeho života.

1.1 Historický vývoj hry

Hra provází lidskou společnost od jejího vzniku. Vytváří obraz kultury národů, je uznávaná po celá léta a jen stěží bychom určili dobu, kdy si člověk začal poprvé hrát. Klamným dojmem může působit fakt, že hra vznikla se vznikem lidstva. Známe ji už z projevů zvířat, zejména „námluv“ nebo jiných činností mláďat. Je totiž fenoménem vlastním většině žijících tvorů. [1]

K její neoddělitelné součásti patří především hračka. Skutečnost, že důležitost jak hry tak hračky je uznávaná po celá staletí, stejně jako fakt, že některé hry spolu s hračkami jsou spojena s nástrojem výchovy nových generací, vede k zamyšlení, jakou cestou v minulosti šel jejich vývoj, co se měnilo a naopak co si ponechalo stálou hodnotu. První nálezy, které se mohou považovat za předměty související s hrou, pocházejí ze starověkého Egypta (hliněné figurky, které mohly sloužit jako panenky i jako kultovní předměty nebo míč z papyru..). Dokumenty o hračkách (vozíky pro chlapce, panenky zhotovované z textilu, dřeva a hlíny pro děvčata..) se datují do dob starého Řecka.[2]

Jednou z nejstarších a základních vlastností lidské kultury je soutěživost. Dokazují to samotná zápolení v řecké Spartě, ve kterých však nebylo nejdůležitější jen to kdo bude lepší, ale vedlo to k udržení celkové duševní svěžesti bojovníků od mladosti až k dozrálému věku.[3] S touto souvislostí mě napadá pořekadlo, že je někdo vychováván „sparťanskou výchovou“. Čímž je myšlena drsná výchova, zahrnující spousty tělesných

---

[1] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 9. ISBN 80-7315-006-9.
[2] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 9.
[3] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 25. ISBN 80-7315-006-9.

cvičení, podřízená jakýmsi „vojenským řádem“, jejíž součástí jsou i přísné tresty k celkovému zocelení jedince.

Odlišný výchovný model je znám z Atén. „ *Je zcela zřejmý obrat od výchovy všech svobodných občanů pro vojenské účely směrem k výchově jedince jako svobodného občana*“.[4] Výchova je nyní zpravidla otázkou rodičů, nikoli státu. Hra zde zaujímá místo nejen jako prostředek k získání fyzické zdatnosti a odvahy, ale plní funkci didaktickou v oblasti školy a funkci zábavnou v mimoškolní oblasti.[5]

Funkci hry v lidském životě a její využití ve výchově dětí a mládeže v době antiky, přinesli literární díla řeckých filozofů Platóna a Aristotela. Podle Platóna má hra předcházet veškerému zaměstnání, neboť je jakousi napodobeninou pracovní činnosti. Sám zdůrazňuje nezbytnost hry zejména v nejmladším období života, kde se děti ve věku od tří do šesti let, scházející ve svatyních, vedou především k tělesné zdatnosti a bojovnosti, pod dohledem chův. Platón přiřazuje také hru k nástroji napomáhající k učení. Jde tedy o první formu tzv. didaktických her. Aristoteles se svým realistickým přístupem k výchově s některými Platónovými postoji neztotožňuje. Spíše se přiklání k domácí výchově, a to až do sedmi let. Oba, pojetí hry v tzv. „předškolním období“ chápou shodně, zvláště v okruhu příprav na budoucí povolání. Aristoteles však ve svém vzdělávacím režimu přisuzuje hře postavení spíše rekreační.[6]

V této takzvané řecké výchově nesmíme opomenout vážnost a výchovného ducha tamních olympijských her, kde myšlenka přátelství, tolerance, míru a soutěživosti nebyla ztracena a uchovala se až do dnes.

Římské hry, se v komparaci s řeckými, vepsaly do dějin především svou krutostí a monumentálností, které v publiku sledující slavné gladiátorské hry (kde mezi gladiátory patřili hlavně otroci, zajatci nebo zločinci, cvičení kvůli boji proti sobě) vyvolávaly silné emocionální prožitky. Na rozdíl od řeckého modelu her převládala pasivní forma zábavy. Ke hře jako k výchovnému prostředku se vrací rétor Marcus Fabius Quintilianus.[7] „*Jeho výchovně vzdělávací koncepce je „ škola hrou v malém“ a zcela zřetelně z ní můžeme*

---

[4] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 28. ISBN 80-7315-006-9.
[5] Tamtéž, s. 28.
[6] Tamtéž, s. 29 - 30.
[7] Tamtéž, s. 36 - 37.

anticipovat některé myšlenky popsané později J. A. Komenským."[8] Pro Quintiliána jsou hry projevem zdravého a energického nitra dětí a pedagogovi poskytují možnost snadněji proniknout do jejich duší.[9]

S příchodem středověké křesťanské filozofie, se život ubírající se činným prožíváním nejrůznějších her, zábav a slavností, stává životem skromnosti, pokory a odříkání. Církev zcela odmítá výchovu založenou na tělesných a pohybových hrách, neboť zpestřování si života různými míčovými či tanečními hrami, považovali církevní hodnostáři za ďáblův vynález. Navzdory tomu vlivem lidových bájí, ideálu statečnosti a neohroženosti patrného při výchově světce, se zrodil jakýsi výchovný ideál rytíře, který byl podmíněný křesťanskou bohabojností spojený s povinností pomáhat slabším, bezbranným a k ochraně žen. Rytířem se mohl stát jak hradní, tak poddaný. Výuka jízdě na koni, lovu, střelby z luku aj. vyvrcholila samotnými hrami, tradičními rytířskými turnaji. Na počátku her se jednalo především o vojenská cvičení, tedy jakási přehlídka sil. Staly se však zdrojem příjemné zábavy i radosti. Ve 13. a 14. století rytířská sláva pomalu zaniká vlivem změn v hospodářském a politickém životě šlechty a z rytířských turnajů se stávají jakési „pseudozápasy. Turnaje probíhaly už jen podle pevně stanovených pravidel a vlastní předvádění bojových útoků se stalo jen symbolickou nápodobou[10]. „*Středověké turnaje otevřené všemu lidu byly přeměněny v zábavu vybrané společnosti."*[11]

V období renesance se začal obnovovat antický ideál harmonického člověka. Znovu začal být kladen důraz na tělesné hry a přidaly se hry rozumové, např. hádanky. Začaly se objevovat hry z obrázky, které kladly důraz na názornost ve výchově i výuce. V roce 1510 připravil Thomas Murner první didaktickou hru v podobě her s kartami, a tato hra a hračka se stala objektem pozornosti pedagogů.[12] Také Erasmus Rotterdamský poukázal na výuku formou hry, kde k nechuti ze zapamatování si např. určité gramatiky, poukazuje na využití tzv. lákadel v podobě oblíbených pamlsků dětí.[13]

---

[8] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 37. ISBN 80-7315-006-9.
[9] Tamtéž, s. 36.
[10] Tamtéž, s. 39 - 42.
[11] Tamtéž, s. 42.
[12] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 9-10.
[13] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 43 - 44. ISBN 80-7315-006-9.

O hrách a návrzích změn výchovných metod se zmiňuje i Juan Luis Vives, který naprosto souhlasí s teorií Quintilianuse a J. A. Komenského, a to hry jako výchovného prostředku, napomáhající pozorovat děti při jejich projevech bez přetvářky. Zdůrazňuje výchovu hrou zvláště u dívek, jako předstupeň budoucího poslání, roli hospodyně a kuchařky.[14]

Do historie vývoje her se zapsal i autor známého spisu Gargantua a Pantagruel, Francois Rabelais. Jeho popis výchovy obra Gargantua není možný bez her, které se staly bezesporu historickou cenností, neboť některé názvy se dochovaly dodnes. Je to celá škála různých druhů her, jež v sobě mají vždy jiný výchovný smysl.[15]

Pamětihodné názory na hru nacházíme v dílech J. A. Komenského, který hru začlenil do své pedagogické soustavy a ilustroval její multilaterální možnosti při výchově dětí a mládeže. Hře přisuzoval u nejmenších dětí stejný význam jako potřebu spánku a potravy pro zdravý vývoj jedince. U předškolních dětí spatřoval ve hře jak formu zábavy, tak obohacení znalostí a rozvoje myšlení. Od spontánní hravé činnosti dítě snadněji pronikne do účelné práce. Samozřejmě nesmíme zapomenout také na potřebu hračky nebo předmětů denní potřeby (jako miniatury pracovních nástrojů) k rozvíjení dětské hry a jak už byly několikrát zmíněny hry pohybové a intelektuální, ty byly prospěšné starším dětem. Dle Komenského by radost, příznačná pro hru, měla nalézt místo i ve škole, aby se učení nestávalo „mučením“.[16]

Komenský si vysvětluje hru dvěma způsoby. A to, *„hra jako divadelní představení, které spočívá např. ve zdramatizování historické události nebo jiné učební látky a hra jako didaktická „libá“ metoda, která má napomoci ve cvičení ducha nebo těla.“*[17] Obě tyto hry se musí navzájem doplňovat. Obecně charakterizuje hru sedmi základními atributy, jež jsou prvky každé hry. Jde o *„pohyb, dobrovolnost, společnost, zápas spojený s napětím o konečné umístění, řád – především pravidla, snadnost či srozumitelnost provádění hry a příjemný konec – vyvrcholení hry.“*[18]

---

[14] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 44. ISBN 80-7315-006-9.
[15] Tamtéž, s. 44 - 46.
[16] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 10.
[17] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 49. ISBN 80-7315-006-9.
[18] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 58. ISBN 80-7315-006-9.

Nové pojetí dětství se zrodilo v 18 století, obohacením v oblasti her i hraček. Začínalo se utvářet podvědomí o odlišnosti dítěte od dospělého a o individualitě jeho potřeb s ohledem na věk každého jedince. Hry a hračky se vědomě diferencovaly a promyšleně se využívaly k výchově dětí jak postižených tak normálních. Ústřední postavou této doby byl F. Fröbel, který kladl důraz na využití hry v procesu učení, aby umožnila dítěti lépe se soustředit a usnadnit rozvoj jeho schopností.[19] Pro děti předškolního věku vytvořil speciální soubor hraček, tzv. Fröbelovy dárky. Obsahoval míč, kouli, krychli, válec a stavebnici.[20] Každý dárek nebylo nic jiného než vhodně vybraná a účelná hračka, která odpovídala věku dítěte. Fröbel uvádí, že „*hra je nejvyšším stupněm vývoje dítěte, vývoje člověka tohoto období, je to svobodné vyjádření nitra, projevení se nitra z nutnosti a potřeby nitra samotného což také slovo hra vyjadřuje. Hra je nejčistší, nejduchovnější výtvor člověka na tomto stupni vývoje* (pozn. myslí tím nejranější dětství) *a slouží nám zároveň jako vzor i napodobení celého lidského života, to je niterního života přírody skrytého v člověku a vůbec ve všech věcech.*“[21]

Ve druhé polovině 19. století vznikají pod vlivem evoluce nejrůznější teorie her, které mají objasnit názor, jakou funkci hra vlastně má.

Jak uvádí Severová, významné místo ve vývoji názorů na hru zaujímají myšlenky německého básníka F. Schillera, který charakterizoval hru ze dvou hledisek:

„*1. jako ideální formu svobodné lidské činnosti;*

2. jako činnost, která je protikladem „vážných činností“[22]

Podle Schillera je člověk více člověkem, když si hraje, než když něco dělá z nezbytnosti. Hra je pro něj příkladem svobodného jednání. Schiller se řadí mezi zastánce teorie, podle níž je důvodem ke hře přebytečná energie.

Chápáním hry jako činnosti vyplývající z *přebytku energie*, se v této době zabýval anglický filozof Herbert Spencer. Myšlenku nepochybně převzal od Schillera, ale jeho názor ve zjednodušené podobě byl, že si děti hrají proto, aby jako stroj „pustily páru“. Domníval se,

---

[19] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 10, 12.
[20] Tamtéž, s. 12.
[21] NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido, 2002, s. 69. ISBN 80-7315-006-9.
[22] SEVEROVÁ, Marie. *Hry v raném dětství.* Praha: Academia, 1982, s. 20.

že čím je živočich níže ve vývoji, potřebuje více energie na hledání potravy a na obranu, naopak u vyšších živočichů, kam se řadí i člověk, je dostatek energie, tudíž čas na hru.[23]

Další teorií je *rekapitulační teorie,* která se nese v duchu dětské psychologie a spojují ji dvě jména: Ch. Darwin a G. S. Hall, který je považován za „otce" dětské psychologie. Hallova teorie se opírá o myšlenku, že *„děti jsou článkem v evolučním řetězu od zvířete k člověku."*[24] Je to jakási rekapitulace, opakování se biologického vývoje a Hall to rozšířil na rekapitulaci celého dětství, která se odráží v podrobnějším vysvětlení obsahu hry. Uvádí např., že radost dětí ze hry s vodou, se může vázat k hrátkám rybích předchůdců v moři.[25]

Teorie nacvičování dovedností, rozvinul Karl Gross, který založil svůj výklad na principech přirozeného výběru. Naživu budou ti, kteří se nejlépe smíří s převládajícími podmínkami a jejichž potomci se dovedou přizpůsobit podmínkám. Podle něj se hrou nacvičují a zdokonalují dovednosti potřebné dále v dospělosti. Spojuje hru také s napodobováním, kde vysvětluje, že čím je druh živočichů přizpůsobivější a inteligentnější, tím delší dobu potřebuje na to, aby hrou a napodobováním získal potřebné praktické dovednosti.[26]

Vývoj názorů na hru i samotná historie hry, je velmi široké téma. Mohli bychom dále zmínit, jak uvádí Millarová, hru v psychologických teoriích, nebo také longitudinální sledování vývoje a vývojových účinků dětských her, jak přibližuje Severová, ale to není zcela předmětem mé práce. Myslím si, že hlavní myšlenky jsou zde dostatečně uvedeny. Závěrem bych uvedla, že přestože se podstatně měnil svět a vystřídaly se v něm nesčetné generace, hra a spolu s ní hračka, i když sebou nesly vždy obraz své doby, byly a jsou výchovným prostředkem ověřeným zkušeností a neoddělitelnou součástí dětství a lidské kultury.

1.2 Pojetí hry z dnešního hlediska

Dnešní obecně uznávaná teorie hry, která by ji mohla jasně popsat, není zcela vymezena, což svědčí o její pestrosti. Pokusím se zmínit několik poznatků, o kterých jsem se dočetla v různých literaturách a samotnému pojmu hry, se budu věnovat v kapitole 1.4.

---

[23] MILLAROVÁ, Susanna. *Psychologie hry.* Praha: panorama, 1978, s. 15.
[24] Tamtéž, s. 18.
[25] Tamtéž, s. 17 – 18.
[26] Tamtéž, s. 19 – 20.

Pro současnou společnost je typické, že bezprostřední zkušenost bývá nahrazena zkušeností zprostředkovanou, nejčastěji pomocí médií. Obsahy a děje, které film či televize předkládá, člověk nezná z vlastního života. Dětem je stále více zkušeností předkládáno zprostředkovaně: v hodině přírodopisu je jim promítnut film o lese, sport prožívají pasivně před televizí apod. Hry jsou jednou z možností, jak dětem umožnit skutečný a možná i nezapomenutelný prožitek. Děti se mohou prostřednictvím hry zcela vžít do konkrétní role, plně ji rozehrát a prožít.

V současné době jde také o to, aby se hra uplatnila a měla své pevné místo v rodinné výchově. Předpokladem je také zvolení správné hračky odpovídající fyzickému vývoj pro všestranný vývoj dítěte. Hračka je totiž spojena s různými oblastmi života a vyžaduje úzkou spolupráci výrobců, výtvarníků, ekonomů, pedagogů, psychologů i lékařů a v neposlední řadě rodičů. Na nich všech záleží do jaké míry bude naplněn smysl hry v dětském životě.[27]

Nejen v rodině má dítě prostor pro hru. Nastane čas kdy svěříme své ratolesti do rukou vychovatelek a učitelek, buď v jeslích nebo v mateřských školách, kde by měl být dán dětem správný prostor k realizaci nejen v rámci aktivit daných učitelkou, ale také podmínky pro rozvoj volné hry a spontánnosti dítěte.

V celé oblasti výchovy, mimo vyučování, je hra využívána jako výchovný prostředek. Můžeme ji řadit mezi nejoblíbenější činnosti ve volném čase. Mnohdy působí jako relaxace. Je významným prostředkem nenásilného ovlivňování a výchovného vedení člověka.

Dle mého názoru však může hra také ovlivňovat negativně a vést v extrémech až ke vzniku různých patologií. V dnešní době děti tráví méně času před televizí než dříve, což je jistě dobrá zpráva ovšem do doby než zjistíme, že televizi nahradila jiná pasivní zábava - počítačové hry. Častěji slýcháme z médií, jak přílišné hraní nevhodných virtuálních her dovede děti až ke spáchání trestného činu. Dítě je tak zaujato samotnou hrou, že přestane vnímat realitu a to špatné ve hře, považuje za zcela normální ve svém reálném životě. Myslím si, že hlavní úlohu v intenzitě hraní počítačových her u dětí by měli kontrolovat především rodiče především svou důsledností ve výchově.

---

[27] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 141.

V dnešní době internetu, je ale nemožné izolovat děti od výpočetní techniky. Není to ovšem ani potřeba, protože naopak dobře zvolená počítačová hra může rozvíjet logické myšlení nebo verbální dovednosti. Pro děti je práce s médiem přínosná i v tom, že se učí jej ovládat a chápat, což bude pravděpodobně v budoucnu nutností ke vzdělávání i práci. Již nyní se počítače běžně užívají na školách a tyto technologie a hry mohou být také vhodné pro děti s postižením nebo během rehabilitace po úrazu. Čas strávený u počítačových her může být podnětný do té doby, dokud dítě nepřestane komunikovat s okolím, rodiči a nestane se dominantním v jeho časovém rozvrhu.[28]

1.3 Hra a její význam

Bohatství a rozmanitost her, jejich užití ve výchově a kultuře, i fakt, že se s nimi setkáváme nejen u člověka, ale také u některých vyšších živočichů, dle mnohých autorů nabízí otázku; co je to vlastně hra, jaká je její podstata a v čem tkví její význam pro život? Teorie o kterých jsem se už zmiňovala výše, spatřují její význam v tom, že slouží jako odpočinek po vážné práci, že umožňuje vybití přílišné energie, že je projevem napodobivého pudu, nebo že slouží jako forma přípravy na život. Hra není aktivitou, která by uspokojovala materiální zájem, její význam tkví v ní samé. V tom co dává hráči, v tom, že poskytuje člověku schopnost vyjádřit se a projevit sílu a důvtip, odvahu, vytrvalost, fantazii, estetické cítění atd. Hru můžeme pokládat za obohacení a zkrášlení každodenního života. Hra není významná jen pro jedince, umožňuje lidem ukázat se ve vzájemném styku a přitom vytvářet vazby sociálního a kulturního charakteru. Má vliv na jejich soužití. Tím se stává důležitým činitelem společenského vývoje.[29]

Při hře dochází k rozvoji osobnosti dítěte po všech stránkách, co je také důvod proč se stává významným pedagogickým prostředkem. I když dítě nezačíná hru proto, aby se něco naučilo, jeho hlavním motivem je radost, kterou mu hra přináší, i tak má hra vliv především na jeho kognitivní, sociální a pohybový rozvoj. Na tomto místě bych považovala za vhodné přiblížit jednotlivé složky vývoje, pro lepší představu čtenáře.

---

[28] HAVLIKOVA, Magdalena. *Psycholožka: Počítačová hry mohou dítě rozvinout, ale vybírejte pečlivě* [online]. 2013, [cit. 2014-01-31]. Dostupné z WWW: <http://ona.idnes.cz/mohou-byt-pocitacove-hry-pro-deti-prinosne-f29-/deti.aspx?c=A131223_112422_deti_haa

[29] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 30 – 31.

Kognitivní vývoj

„*Zahrnuje všechny psychické procesy, které se nějak spolupodílejí na lidském poznávání. Jde o kompetence, které člověk využívá při myšlení, rozhodování a učení. Tuto složku lidské psychiky ovlivňují různé faktory, např. způsob vzdělávání, ale i mediální vlivy“.*[30]

Kognitivní rozvoj je součástí a důsledkem dětské hry a je viditelný v komplikovanosti dění a úkonů, jež dětskou hru provázejí. Dle Piageta, rozvíjející se myšlení napomáhá ke tvorbě složitějších stylů hry a na druhou stranu tyto styly vedou k rychlejšímu rozvoji komplikovanějšího myšlení.[31]

Piaget rozlišil čtyři základní období intelektuálního vývoje:

- *Senzomotorické stádium (0 – 2 roky)* – zde se již hra začíná objevovat. Dítě si buduje znalost světa pomocí pohybu a bezprostředního vnímání, nevnímá však svět jako trvalé předměty. V konečném stádiu tohoto období získává ale vědomí o stálosti objektů, je možná činnost i bez přítomnosti předmětů, tzv. symbolizace, hrové předstírání a vymýšlení si.
- *Předoperační stádium (2 – 7 let)* – typické pro toto období je symbolická hra a hrové předstírání. Je zde patrný mimořádný rozvoj řeči a schopnosti představy prostřednictvím něčeho jiného. Funkcí symbolické hry je asimilace a upevnění dětské emoční zkušenosti, děti si ve hře opakují vše důležité co prožily.
- *Stádium konkrétních operací (7 – 12 let)* – symboly a představy jsou přizpůsobovány spolupráci jiných lidí. Dítě zvládá jednoduché logické operace (např. seřazení kostek podle velikosti). Hra se opírá o kolektivní disciplínu a morální zásady, tzn. že hry s pravidly nahrazují tzv. „hraní si na něco“.
- *Stádium formálních operací (od 12 let)* – dítě začíná dosahovat úrovně myšlení dospělého, dokáže sám pracovat se symboly. [32]

Pro toto období je příznačný egocentrismus, kdy dítě veškeré dění vnímá přes svůj zájem, pozornost obrací jen k několika, pro něj důležitým, znakům.

---

[30] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie.* Praha: Portál, 2000, s. 15. ISBN 80-7178-308-0
[31] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 20. 80-247-0852-3
[32]MILLAROVÁ, Susanna. *Psychologie hry.* Praha: panorama, 1978, s. 60-65. DOŇKOVÁ, Olga. NOVOTNÝ SEBASTIAN, Jan. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy.* Brno: IMS, 2010, s. 31-32.

Sociální vývoj

Sociální (vztahové) znaky se ve hře vyvíjí a proměňují. Děti se vzhledem ke svému individuálnímu vývoji stále více zajímají o jiné děti a vyhledávají je ke hře.

Zpětnou vazbou těchto skupinových her, je rozvoj sociálního chování – přijímání a respektování ostatních. Proces hry ve skupině učí děti naslouchat druhému, přemýšlet o jeho nápadech a snažit se shodnout. Nejvýznamnější šancí k sociálnímu učení při hře, je sebepoznávání pomocí reakcí druhých, sebekázeň, vzájemný respekt a vývoj komunikace.[33] Sociální zkušenosti, které vznikají při dětské hře jsou zpětně použitelné jak v dětské skupině, vrstevnických vztazích tak v dalších běžných životních situacích. Hra dává dítěti mnoho různých příležitostí k sociálnímu učení.

Pohybový vývoj

Známkou zdravě vyvíjejícího se dítěte, je potřeba pohybu. Současně s touhou po pohybu zprostředkovaném někým jiným, dítě začíná experimentovat s vlastním tělem. Spousta odborníků (např. Millarová) nesouhlasí s přiřazením těchto raných experimentů ke hře.[34] Naproti tomu, já se s touto myšlenkou ztotožňuji. Z vlastní zkušenosti mohu jen potvrdit, že dítě které se například samo dokáže lehce zvednout ze sedu na nožičky, tento zatím nekoordinovaný pohyb neustále opakuje a tím přivádí k dokonalosti. Jeho výraz je důkazem radosti, který mu tento pohyb přináší, tak jako např. někomu vítězství ve hře.

Na závěr této podkapitoly bych ještě zmínila význam hry z hlediska terapie. Pomocí hry lze léčit a napravovat poruchy chování a neurotické potíže u dětí i dospělých. Millarová uvádí několik forem terapie hrou (*„scénická hra“, „nedirektivní – zaměřená na klienta,“* terapie M. Kleinové – která používala spontánní hru, při které předpokládala, že to co dítě dělá symbolizuje jeho přání, obavy a radosti. Jako první využila figurek znázorňující členy rodiny; Anna Freudová na rozdíl od Kleinové nepovažuje hru za symbolickou, spíše v se v terapii zaměřuje na získání důvěry a přátelství dítěte a hře přisuzuje druhotný význam; a mnoho dalších), které se liší v mnoha ohledech, a to jak dalece se do terapie zapojuje sám terapeut, zda se terapie účastní rodiče, do jaké míry se zasahuje do prostředí dítěte, častost sezení nebo na funkci hry. Donedávna tyto terapie představovaly jedinou možnost léčby

---

[33] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 22-23. ISBN 80-247-0852-3

[34] Tamtéž, s. 24.

poruch chováni. V současné době dochází k oživení zájmu o problémy pozornosti a komunikace a je pravděpodobné, že budoucí vývoj v terapii se na ně zaměří.[35]

Hra není pro dítě jen krácením dlouhé chvíle, ale činností z výchovného hlediska nedocenitelnou. Většina her, potřebuje hmotný podnět, a to buď v podobě věci z okolí dítěte nebo předmět pro hru speciálně určený. K tomu, aby si dítě mohlo dobře hrát, je zapotřebí vhodně zvolené hračky. Už proto, že pomáhá dítěti vytvářet představované podmínky ve hře tím, že odráží v realistické nebo stylizované formě svět, v němž dítě žije, a také proto, že dítě vhodně motivuje, aby se ve hře všestranně dokázalo projevit a vyžít.

„*Hra s dobrou hračkou podněcuje fantazii dítěte a tvořivé myšlení, podporuje tělesný rozvoj a připravuje na společný život s ostatními lidmi.“* [36]

1.4 Vymezení pojmu hry a výchovy

Velmi mnoho odborníků se snažilo vymezit pojem hry, co je jejím obsahem a náplní. Vzniklo spoustu definic. Můžeme však konstatovat, že jejich základem je uvědomění si odborníků její nevyhnutelnosti v lidském životě.

Hovoříme-li o dětských hrách, nabýváme dojmu, že jde dnes již o zcela jasnou kategorií lidské činnosti, považovanou za nejvýznamnější aktivitu raného období jedince. Naproti tomu, *„hra“* ve vztahu k činnostem dospělých bývá trochu problematičtější. Nejčastěji se tyto *„hry“* považují za volný čas, forma určité rekreace např. společenské hry a zábavy včetně vykonávání sportovních her. Ke hrám se také přirovnávají zájmy *(„koníčky“)*.[37] „*Hra je dobrovolnou spontánní činností a svobodným sebeuplatněním člověka“*.[38] Obsahuje v sobě vztah ke skutečnosti. Z jedné strany to může být odklon od skutečnosti: slovo „*jako“, „jakoby“* značí vzdálení se od skutečnosti a současné uvědomění si úniku z vážného světa do světa, který existuje „*jen tak“*. Z druhé strany přiblížení se skutečnosti tím, že přijímáme nějakou roli, někoho představujeme, poznáváme lépe sami sebe a tak obohacujeme vlastní osobu.[39]

---

[35] MILLAROVÁ, Susanna. *Psychologie hry.* Praha: panorama, 1978, s. 273-278, 291-293)
[36] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 32.
[37] SEVEROVÁ, Marie. *Hry v raném dětství.* Praha: Academia, 1982, s. 11.
[38] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 30.
[39] Tamtéž, s. 30.

Pedagogický slovník charakterizuje hru jako *„formu činnosti, která se liší od práce i od učení.“* Specifickým postavením – vůdčím typem činnosti je v předškolním věku. „*Hra má spoustu aspektů: aspekt poznávací, procvičovací, emocionální, motivační, tvořivostní, sociální, diagnostický. Zahrnuje činnosti jak jednotlivců tak skupin. Existují hry, k nimž je zapotřebí zvláštních pomůcek, jako jsou hračky, sportovní pomůcky, nástroje.*[40]

Psychologický slovník popisuje hru jako *„jednu ze základních činností, k nimž dále patří učení a práce; u dětí je smyslová činnost motivovaná především prožitky, u dospělých má hra závazná pravidla, cíl nikoli pragmatický, ale ve hře samé. Je provázena pocity napětí a radosti.“*[41]

Mišurcová dodává, že hra není libovolnou činností, že každá hra má svůj řád. Děje se v určitém čase, na určitém místě, obsahuje pravidla platná pro všechny aktéry, zahrnuje prvky napětí a uvolnění.[42]

Kdybychom z proudu činností vyloučily ty činnosti, které dítě dělá pro uspokojení svých základních potřeb, a to tělesných, sociálních a stimulačních, zůstanou aktivity, prováděné dětmi z vlastní vůle a ty jsou z větší části hry.[43]

Hru, jako hru volnou, která je více méně obsahem mé práce, lze chápat také jako „*činnost, při které si dítě samo vybere námět a záměr hry a samovolně chce zkoumat, zkoušet, ověřovat a vytvářet. Podle vlastního rozhodnutí, nebo dohody s kamarádem si určí druh hračky, případně doplňkové předměty, místo ke hře, role a způsob jejich ztvárnění.“*[44]

Hra je označována za dobrovolně spontánní činnost se svobodným sebeuplatněním člověka. Ztotožňuji se s výkladem od Průchy, že se liší od práce i učení, na druhou stranu si naopak myslím, že učení hrou, jak uvedl i J. A. Komenský, přináší lepší výsledek jak ve vzdělání tak ve výchově.

---

[40] PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. s. 75. ISBN 80-7178-029-4.
[41] HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. s. 195. ISBN 80-7178-303-X
[42] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 30.
[43] SEVEROVÁ, Marie. *Hry v raném dětství.* Praha: Academia, 1982, s. 15 – 16.
[44] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 16 - 17. ISBN 80-247-0852-3

Výchova je druhým pojmem, o kterém se chci zmínit, nebo jak už bylo mnohokrát řečeno, hra je považována za nejúčinnější nástroj výchovy, proto si myslím, že je na místě si tento pojem trochu přiblížit.

Všichni ti, kteří denně žijí s dětmi by mohli vyprávět, jak jim hra pomohla uklidnit uplakané miminko, nenápadně nabudit malého samotáře ke sblížení s ostatními dětmi, nebo nepořádníka naučit uklízet si hračky a oblečení.[45]

Výchova je považována za předmět pedagogiky. Je to *„cílevědomé, záměrné, systematické, plánovité a všestranné působení na jedince tak, aby byl schopen plnit společenské úkoly.“*[46]

Výchova patří k nejsložitějším procesů jaké známe. Samotný pojem je chápán různě, v závislosti na podmínkách a stupni rozvoje té které doby. Jeden z názorů jak už je zmíněn výše je, že je záměrným, soustavným a organizovaným působením na člověka, kultivuje jeho vztah ke světu, k přírodě, ke společnosti a k sobě samému. Jiný názor uvádí, že výchova je uvědomělá péče o dítě. „*Vychovávat znamená působit do nitra dítěte, aby v něm byla vyvolána žádoucí odezva jeho schopností, tak aby dopomohla dítěti k dosažení jeho životního cíle.“*[47] Výchova by měla v člověku rozvíjet jeho potenciální lidské vlastnosti a připravit ho k tomu, aby si uvědoměle řídil svůj vlastní život.

Hartl ve svém psychologickém slovníku rozlišuje několik druhů výchovy. Mne zaujala *„definice“ výchovy autoritářské vs. výchova autoritou*. U autoritářské výchovy, kterou uplatňují panovační rodiče, se vyskytuje náročnost, kontroly bez vřelosti a oboustranné komunikace. Cenní se jen poslušnost, úcta k autoritě a práci. Na základě toho vychovávané děti bývají průměrně schopné, málo společenské, postrádající spontaneitu a silnější motivaci. Kdežto výchova autoritou, uplatňována rodiči, kteří mají autoritu u svých dětí, jejich výchova se projevuje častými kontrolami, úkoly a výkony, ale odpovídající věku a schopnostem dítěte je spojena s vřelostí a vzájemnou komunikací, má za výsledek výchovu v nezávislého, přátelského dítěte, ochotného spolupracovat, které je rozumově

---

[45] SMRČKA, Ferdinand. *ABC rodinné výchovy.* Praha: SPN, 1986, s. 120.
[46] JŮZL, Miloslav. *Základy pedagogiky.* Brno: IMS, 2010, s. 16. ISBN 978-80-87182-02-4
[47] NĚMEC, Petr. *Pojetí výchovy* [online]. [cit. 2014-02-15]. Dostupné z WWW: <http://www.welcome.wz.cz/pedagogika/pojeti_vychovy.doc

a sociálně úspěšné radující se ze života. Dva zdánlivě podobné pojmy s významem naprosto odlišným.[48]

Shrnutí této kapitoly by mohlo být zřetelné, že hra rozvíjí veškeré rysy dětské osobnosti, a proto se stává nepostradatelnou pro harmonickou a všestrannou výchovu, pojímanou a uskutečňovanou jako jednotu výchovy tělesné, rozumové, mravní, pracovní a estetické.[49] Na jednotlivé složky výchovy se zaměřím ve druhé kapitole, v souvislosti se zaměřením na vliv dětské hry při rozvoji dítěte.

1.5 Dělení her, pravidla a znaky hry

Pro pochopení hry jako lidské činnosti, přináší její dělení, které je dokladem rozmanitosti a různorodosti her.

Psychologie třídí hry na nepodmíněné reflexní – intuitivní, senzomotorické, intelektuální a kolektivní. Podrobněji se o nich zmíním v další kapitole v souvislosti s využitím her v jednotlivých výchovných složkách.[50]

Z pedagogického hlediska můžeme hry rozdělit do dvou hlavních skupin; „*Hry tvořivé – volné, spontánní, kde si děti samy volí námět a průběh hry. Hry s pravidly – z hlediska ontogeneze navazují na hry tvořivé, jejich hlavním obsahem je jednání ve vztahu k ostatním hráčům.“ Tyto skupiny v sobě zahrnují:*

1. HRY TVOŘIVÉ

- *Předmětové (manipulační) – nejjednodušší druh hry, dítě manipuluje s předměty co ho obklopují, poznává jeho vlastnosti a rozvíjí své smysly.*
- *Hry úlohové (námětové) - dítě napodobuje dospělého, hraje si na něho, přebírá známou sociální roli.*
- *Dramatizační (snové) - dítě hovoří s vymyšlenou osobou, vyjadřuje děje, prožitky ve své představě.*
- *Konstruktivní – záměrně manipuluje s přirozenými předměty a pomůckami, které připomínají skutečnost např. svou funkcí, rozvíjí soustředění, přesnost, prostorovou orientaci.*

---

[48] HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. s. 195. ISBN 80-7178-303-X

[49] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 31.

[50] Tamtéž, s. 31.

2. HRY S PRAVIDLY

- *Pohybové (na kočku a na myš, na honěnou, míčové hry..)*
- *Intelektuální (didaktické) – v nich vystupuje do popředí pedagogický záměr a rozvíjí se především rozumové schopnosti (skládanky, stolní hry)*[51]

Hru s pravidly, lze také rozdělit na *hru řízenou a hru didaktickou.* Společným jmenovatelem těchto her, je výskyt někoho, kdo hru ovlivňuje, volí cíle apod. K řízené hře bychom zařadili pohybové a hudebně pohybové hry, které neobsahují žádný výchovný záměr, kdežto hry didaktické mají za cíl utvoření určité dovednosti.[52]

John Brierley uvádí rozdělení dětské hry podle Corinne Huttové, která ji dělí do 3 skupin:

1. *hry s pravidly – skákání panáka, kuličky, kopaná nebo honěná*
2. *explorativní (spojena se zkoumáním, objevováním, zkoušením)*
3. *imaginativní hry – obsahují prvky fantazie, liší se od explorativní, obsahuje v sobě prvek humoru.*[53]

Takzvanou *samostatnou hru,* kde si děti hrají samy, následně *hru paralelní,* vedle ostatních a nakonec *hru sdružující a kooperativní,* hru s ostatními, můžeme přiřadit k sociální hře.[54]

Hru můžeme rozdělit i podle zcela jiných kritérii, např. podle subjektu (hra zvířat, dospělých..), objektu (hra s hračkami..) nebo podle pohlaví, podle náročnosti, na zážitkové nebo volnočasové.

Zůstává otázkou, co znamenají ve hře vlastně pravidla? Vidíme je jako jakási omezení, podle kterých je hra řízena a podle kterých se hráči chovají. Mají charakter určitého řádu, který musí hráč pochopit, přijmout a naučit se je používat.[55]

Poslední co bych zde nechtěla opomenout jako důležitou součást her, jsou její znaky.

Mezi podstatné znaky ve hře můžeme zařadit:

- *spontánnost,* kterou můžeme spatřovat v přirozeném a bezprostředním chování dítěte, doprovázené improvizací.

---

[51] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 31-32.
[52] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 53-54. ISBN 80-247-0852-3
[53] BRIERLEY, John. *7 prvních let života rozhoduje.* Praha: Portál, 2000, s.73-74. ISBN 80-7178-484-2
[54] MILLAROVÁ, Susanna. *Psychologie hry.* Praha: panorama, 1978, s. 218.
[55] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 26. ISBN 80-247-0852-3

- *zaujetí hrou,* většinou značí naprostou soustředěnost na danou činnost, dítě svou hru hájí, nechce ji opustit a zřetelně dává najevo, že nechce přestat.
- *radost,* z ní vyplývající uspokojení je viditelné hned z výrazu hrajícího se dítěte, bývá doprovázena samomluvou, znásobující emoce.
- *tvořivost,* je důkazem originálnosti, různorodosti a kombinace nových skutečností.
- *fantazie,* se objevuje před 3 rokem, při výběru hraček nebo jen v některých částech hry. Později nabývá na důležitosti, pomáhá rozvíjet dětské možnosti, obohacuje představy nebo zkušenosti.
- *opakování,* je velmi důležitým znakem hry, dítě se ke známe hře rádo vrací, cítí uspokojení ze situace, kterou již jednou prozkoumalo. Můžeme to označit za jakýsi motivovaný trénink daných dovedností.
- *přijetí role,* je zvratem ve hře dítěte, hra nabývá nového rozměru, dítě si podle vlastního zájmu přetváří určité situace, určí si svou roli v nich, realizuje podle odpozorovaného. Je to jakési prozkoumávání druhých. [56]

Tyto znaky nám mohou pomoci zjistit, jestli se dítě skutečně hraje, ale také uvědomit si a zpětně nahlížet na hru, kterou jsme záměrně navodili, zda byla pro dítě opravdu hrou.

[56] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 17. ISBN 80-247-0852-3

2 VÝCHOVNÉ FUNKCE DĚTSKÉ HRY

2.1 Rozumová výchova

Každodenní styk s dítětem umožňuje rodičům neustále podněcovat a uspokojovat jeho přirozenou touhu po vědění, jeho potřebu poznat předměty a jevy v nejbližším okolí. Tuto zvídavost a dychtivost po vzdělávání se, doprovází zejména řada otázek. Dětskými otázkami typu: *Kdo to je? Co je to? Proč je to? Nač je to?* apod. jsou rodiče neustále zahrnováni, co je pro ně ukazatel, čím se dítě ve své mysli zrovna zaobírá. Z výchovného hlediska tedy na otázky nahlížíme jako na významný prostředek, kterým můžeme rozvíjet i řídit jak citový a volní vývoj dítěte, tak především také jeho rozumový vývoj.[57]

Z toho plyne, že hlavním prostředkem zajišťující rozumovou (vzdělávací) výchovu je učení a jedním z prostředků učení je i hra, která převládá a je typická pro předškolní věk dítěte.

Hry vedoucí k rozvoji smyslů, tzv. hry *senzomotorické,* nebo hry *intelektuální,* které můžeme zařadit k rozvíjení rozumové výchovy, dokazují, že hra má uplatnění ve vývoji dítěte každého věku.[58] Podle některých psychologů, se v prvních čtyřech letech dítěte rozvíjí asi 50% jeho inteligence; co svědčí o neobyčejně velkém významu rozumové výchovy dítěte v tomto období.[59]

Mezi hry smyslové a intelektuální patří:

- *funkční hry (*houpání na dřevěném koni, přesýpání písku, hrabaní tunelů..),
- *námětové hry (*na lékaře, na koně, na učitele..),
- *napodobivé (*mytí nádobí, holení, vysávání..),
- *fantastické hry (* hovor s vymyšlenou osobou..),
- *konstruktivní (*stavění, vystřihování, řezání..),
- *hlavolamné a skládací (*skládání obrazců z kostek, puzzle..),
- *kombinační (*šach, křížovky, rébusy..).

[57] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 28.
[58] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 36.
[59] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 28.

Hrají se doma i venku, tudíž se podílejí i na utváření vztahu dítěte k přírodě, a poskytují mu také estetické zážitky.[60]

Při rozumovém výchově dítěte jde především o rozvíjení a zjemňování smyslového vnímání, o cvičení pozornosti, paměti, představivosti, řeči a myšlení.[61] Týká se to zjevně spíše dětí předškolního věku a o příkladech těchto her se blíže zmiňuji v kapitole o hře dětí právě předškolního věku.

Neměli bychom opomenout hračku, jako důležitou součást, jednak her námětových, pomocí kterých se dítě lépe přiblíží světu; pak hračky podporující duševní funkce, jako šachy nebo hračky pomáhající při sebevýchově, které by měli dětem pomoci naučit se, co k sobě patří, co kdo potřebuje, co kdo dělá apod. Bez pomoci těchto hraček by hra ztratila svou významnou roli vedoucí dítě k dokonalejšímu poznání.[62]

2.2 Mravní výchova

Aby se dítě naučilo dodržovat a zvládat morální společenské normy, aby dokázalo samo správně hodnotit počínání své vlastní i druhých kolem sebe, to všechno je smyslem mravní výchovy, kde utváření morálních citů, povahových rysů a způsobů chování nejen dětí, ale každého jedince je hlavní úkol.[63] U malých dětí ke společenské výchově patří také vštěpování základních pravidel slušného chování – umět pozdravit, poprosit, poděkovat, nezasahovat nevhodně do hovoru dospělých a při hře to bývá především ukázněné chování a dodržování stanovených pravidel.[64]

Společenská (kolektivní) hra jako jeden z prostředků mravní výchovy může mít, jak pozitivní, tak negativní vliv na vývoj dítěte. V prvním případě výrazem pozitiva je dodržování pravidel hry, v opačném případě se jedná o podvádění nebo falešnou hru.[65] Při správném vedení učí i společenské hry děti organizovanosti, přátelskosti, potlačují

---

[60] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 36 – 37.
[61] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 30.
[62] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 37.
[63] Tamtéž, s. 38.
[64] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 105.
[65] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 38.

sobeckost, učí je vzájemně si pomáhat a starat se o sebe navzájem.[66] Rozmanitost těchto společenských her posiluje kolektivismus.

Mišurcová řadí, dle psychologů, k takovým hrám například:

- *soutěživé hry* (míčové, sportovní),
- *pospolité* (hry na školu, dramatické hry, táboření..),
- *rodinné* (na maminku a na tatínka, na domov),
- *stolní* (dáma, karetní hry).[67]

Z hlediska sociální pedagogiky můžeme konstatovat, že začleňováním her do mravní výchovy je ovlivňován především proces socializace dítěte, a to třemi sociálními okruhy. Kruhem rodinným, společenstvím vrstevníků a styk s dospělými mimo okruh vlastní rodiny. Proto je žádoucí, aby si děti při spontánní hře utvářely kvalitní vztahy, při kterých by získávaly takovou sociální zkušenost, jež by vytvořila základ pro osvojení si společensky hodnotných návyků sociálního chování. Podstatné je, abychom podporovali hraní her, které jsou cenné z morálního hlediska, tzn. kde se projevuje ohleduplnost, čestnost, ochota pomoci aj.

I v oblasti utváření sociálních postojů a vztahů dětí má svůj význam hračka. Dle Mišurcové jsou to především hry s panenkou, medvídkem nebo loutkou, kde je nejčastěji znázorněna lidská postava, zejména postava dítěte, která umožňuje prožívat ve hře vztah matky a dítěte. Panenka i zvířátko jsou důležité pro citový vývoj dítěte. S panenkou dítě může sdílet svou radost i bolest a hledat útěchu. Okolo tří let, se stává panenka partnerem při hře. Umožňuje také dětem spojit se ke společným hrám, upevňovat vzájemné přátelské, ale i nepřátelské vztahy, protože např. honosná panenka, může vést někdy až k vychloubání, závisti nebo nezdravé soutěživosti.[68]

Každá hra může zahrnovat morální aspekt, ale je na nás rodičích, vychovatelích i pedagozích, abychom to dobré ze hry uměli v dětech rozvíjet.

2.3 Pracovní výchova

Zdálo by se, že je ještě předčasné mluvit o pracovní výchově u malých dětí a dětí

---

[66] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 106.
[67] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 38.
[68] Tamtéž, s. 40.

předškolního věku, ale není tomu tak. Nejedná se samozřejmě o žádné složité a dětským silám nepřiměřené pracovní úkony, jde tu především o výchovné využití přirozené touhy dítěte po pohybu a činnosti, po napodobování i samostatnosti, která se projevuje od útlého věku ve hře. Komenský uvádí, že hru můžeme pokládat za předehru práce.[69] „*Cílem pracovní výchovy je utvářet kladný poměr k pracovní činnosti i k jejím výsledkům".*[70] Vzájemný vztah hry a práce můžeme vyjádřit tak, že „hra je vlastně prací dítěte." V tomto věkovém období není ještě mezi hrou dítěte a jeho prací tak výrazný rozdíl, jaký se objevuje později u dětí školního věku. Ve hře jako v práci uspokojuje dítě svou touhu po činnosti, učí se myslet, upevňuje vůli, učí se vytrvalosti, cvičí si svalstvo a získává řadu drobných dovedností. Za dobrého vedení a při správné organizaci jsou obě tyto činnosti, jak práce i hra pro dítě stejně zajímavé; přinášejí mu stejnou radost a uspokojení; vyžadují na něm stejnou odpovědnost za jejich provedení. Jediným rozdílem je pouze výsledek těchto činností. Prací se vytvářejí hmotné a kulturní hodnoty, hra takové cíle nesleduje, ale může vytvářet předpoklady pro práci. Hrou můžeme naučit dítě mnohé práci, kterou by jinak dělalo s nechutí, anebo by se jí chtělo vyhnout. Například cílevědomé využití hry při vytváření návyků sebeobsluhy, kdy chceme dítě naučit, aby si udržovalo v pořádku hračky i svůj pokoj. Je důležité snažit se nejprve dítěti objasnit způsob provádění takových úkonů, pomáhat mu překonávat počáteční obtíže a potom teprve mu můžeme ukládat takovou činnost jako povinnost. Nesmíme zapomínat na pochvalu za správné provedení, na povzbuzení k další činnosti a naopak při zapomenutí dítěte na jeho povinnost, pokusit se hned nekárat, ale žertovným způsobem mu ji připomenout. Zvlášť cenná je kolektivní práce dětí, která je organizuje, ukázňuje a vychovává v nich pocit odpovědnosti.[71]

Také hračka může pomoci dítě uvést do světa lidské práce. Především stavebnice, která může sloužit jako prostředek na učení prostorové orientace, soustředěnosti, kombinace a řešení nových a náročnějších úkolů, ale také k rozvoji sociálních vztahů, kdy dítě později ke své stavbě potřebuje spolupráci a tím navazuje a utvrzuje kamarádské vztahy a získává sebedůvěru. Nejúčinnějším prostředkem přípravy na práci je příklad právě rodičů.[72]

---

[69] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 121.
[70] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 44.
[71] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 122.
[72] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 45 – 46.

2.4 Tělesná výchova

Je známo, že člověk a zejména dítě potřebuje ke svému zdravému rozvoji dostatek pohybu. Pohyb působí dítěti radost, přináší mu pocit vlastní síly, zkouší jím svou odolnost, vytrvalost a obratnost. Dnešní způsob života však přirozený pohyb omezuje. Proto bychom se měli snažit, tento nedostatek vyrovnat tím, že poskytneme dětem dostatek času pro sportovní pohyb na hřišti, v přírodě i doma. V tělesné výchově, jako součásti rodinné výchovy, bychom měli mít místo především pro hry pohybové a sportovní, které přispívají ke zdokonalování pohybů i morálních vlastností a přinášejí dětem uspokojení a zábavu. Jsou různé hry, které napomáhají k rozvoji pohybového smyslu už od prvních měsíců života. Příklady některých těchto her uvedu podrobněji v další kapitole. Pro děti předškolního, ale i školního věku je k dispozici nepřehledná řada pohybových her, ať již prostých, nebo spojených s hudbou, nebo různými říkadly. Například hry chůzí, během, skokem, hry závodivé.[73]

Význam pohybu pro vývoj dítěte tkví především v tom, že podporuje jeho celkovou aktivitu: „*pracující svaly nabíjí mozkové buňky energií a ty pak působí jako jakýsi akumulátor.*“[74]

Pohybové hračky bývají součástí různých pohybových her. Jsou velmi různorodé a souvisí s věkovými zvláštnostmi hráčů.

2.5 Estetická výchova

Všestranná výchova dětí předpokládá, že se dětem jak v mateřské škole tak i v rodině poskytne nejen dostatek příležitostí pro rozvíjení rozumových, pracovních, mravních a tělesných schopností, ale také dostatek příležitostí k citovým zážitkům, zejména k probuzení jejich vztahu ke kráse. Estetická výchova zahrnuje řadu oblastí, jako je umění, dětská kresba a výtvarné umění, hudba a píseň také dramatické umění. Bohatým zdrojem estetických zážitků bývají i mimoumělecké prostředky, jakým je příroda, pohled na kvetoucí sad, ale i rodinné prostředí, vkusně zařízený byt, čistota a pořádek.[75] Ve všech těchto oblastech má své místo i hra, je to odůvodněno úzkým vztahem hry a umění, hry a tvořivosti, hry a krásy, hry a humoru.

---

[73] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 34.
[74] Tamtéž, s. 34.
[75] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 108.

Při estetické výchově nezapomínáme také na hračky. Jsou pro dítě nejen stimulem ke hře, rozkvětu fantazie nebo tvořivosti, ale měly by být jakousi první školou vkusu. A v neposlední řadě udržování hraček v pořádku, v čistotě je nedílnou součástí výchovy k estetice.[76]

[76] HENEK, Tomáš. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN, 1979, s. 120.

3 HRA V JEDNOTLIVÝCH ETAPÁCH VÝVOJE

Sledovat své děti jak si hrají je opravdu zábava. A je fascinující dívat se, jak se zapojují do různých typů her podle toho, jak rostou a vyzrávají. „ *Je ta kostka jenom kostka nebo je to auto? A jak se může z židlí a přikrývek stát pevnost?"* Hra je laboratoř, v níž děti zjišťují, jak svět funguje, kdo jsou ony, kým by mohly být a co mohou a nemohou dělat.

3.1 Vývoj dítěte

Vývojové etapy jedince jsou po formální stránce stanoveny dosažením dané věkové hranice, obsahově pak výskytem či nahromaděním nových znaků či vlastností v jeho psychice. „*Nejčastěji užívaná periodizace vývoje jedince je:*

- *Prenatální období (početí – porod)*
- *Období novorozenecké (první měsíc života jedince)*
- *Období kojenecké (do 1 roku)*
- *Období batolecí (1. – 3. rok)*
- *Období předškolní (3. – 6. rok)*
- *Prepuberta (6. – 12. rok)*
- *Puberta (12. – 15. rok)*
- *Adolescence (15. – 20. rok)*
- *Dospělost (20. – 65. rok)*
- *Stáří (nad 65. rok)"*[77]

Ve své práci se zaměřuji na období předškolních dětí, tudíž zde uvádím hry v období kojeneckém, batolecím a předškolním. Dětství je počátečním obdobím života člověka. Děti rozvíjejí své osobnostní vlastnosti, krok za krokem se začleňují do společnosti a osvojují si rozmanité součásti její kultury. Předpokládá se, že děti se rodí s potřebou rozvíjet své vrozené vlohy a schopnosti. Proto provádějí s plným zaujetím činnosti, které jim umožňují učení a zdokonalování jejich aktivit. Tuto funkci plní především dětské hry, a to jak zdánlivě jednoduché hry kojenců, tak i více nebo méně náročné hry starších dětí.

[77] DOŇKOVÁ, Olga. NOVOTNÝ SEBASTIAN, Jan. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy.* Brno: IMS, 2010, s. 24.

3.2 Hra kojenců

Kojenecký věk, tedy do 1 roku, bývá označován věkem experimentování. Vědecké výzkumy ukazují, že se dítě začíná učit od prvních dnů života, a že kojenecký věk v sobě skrývá značné vývojové možnosti. Dítě se učí vidět a rozeznávat předměty, jejich tvary a barvy, rozvíjí se sluch a hmat. Centrem poznání jsou v tomto období ústa. Dítě se ještě nehraje, pouze experimentuje.

V tomto období, zhruba do 6 měsíců věku dítěte, spočívá hra především v tom, že dítě ručičkama, nožičkama a pusinkou prozkoumává svět kolem sebe. Například si vezme hračku či nějaký jiný předmět a ohmatáváním a cucáním zkoumá, zda jde zkousnout, jaký má povrch apod. Tímto způsobem si postupně uvědomuje vlastnosti jednotlivých věcí. K této hře ho motivuje touha poznávat svět a získat o něm nějaké informace. Není snadné odlišit hru od učení, protože tyto činnosti jsou navzájem úzce propojené. Dalším mezníkem v oblasti hry je sedmý až devátý měsíc života dítěte. Kojenec dokáže už sám sedět a jeho hra se soustřeďuje na prostorové a funkční vztahy, což dále rozšiřuje jeho obzory.[78]

Dítě si hraje se svým tělíčkem i s osobami, které o něj pečují; sahá jim na obličej, vlasy, hodinky, všechno co se mu zdá zajímavé. Od osmého měsíce se objevuje jednoduchá hra na schovávanou: *dítě si zakryje např. plenkou obličej a vzápětí ji strhne pryč („není Andrejek – kuk“).* Také hraní s jejich prstíky, nebo tleskání, zpívání a povídání je pro děti velkou zábavou.[79]

Mezi první hračky patří především kolotoče nad postýlku, nejrůznější chrastítka a kousátka. Postupně jak dítě vyspívá, dostává hračky nové: míč, kostky, panenky.

Z vlastní zkušenosti musím říci, že dítě v tomto věku potřebuje neustále nové a nové podněty ke svému rozvoji, jak prostřednictvím hraček tak her. Každé dítě samozřejmě baví a líbí se mu něco jiného, ale myslím si, že většina dětí dává přednost hračkám, které po vynaložené aktivitě něco udělají, vydávají různé zvuky, roztočí se nebo se třeba otevírají a zavírají. U mého desetiměsíčního syna jednoznačně tyto hračky vyhrávají, i když nás rodiče mohou někdy doslova „rozčilovat“. Mezi oblíbené hry v tomto období bychom mohli zařadit, hraní si s dětskými prstíčky a přitom říkat říkanku*: „vařila myšička kašičku*

[78] *Jak si hrají kojenci* [online]. 2007, [cit. 2014-03-06]. Dostupné z WWW: <www.detskestranky.cz/clanek/342-jak_si_hraji_kojenci.htm

[79] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 48

na zeleném rendlíčku, tomu dala tomu víc, tomu málo tomu nic, na toho nic nezbylo..“ Další hru kterou bych zmínila je tleskání: „*paci, paci, pacičky, táta koupil botičky a maminka pásek, za myší ocásek“,* kde dítě zároveň častým opakováním samo začne toto tleskání, pravda trochu nekoordinovaně, opakovat, a tím dává najevo svůj zájem i to, že ho hra baví a dokonce se při ní učí.

3.3 Hra batolat

Od prvního do třetího roku života dochází k významnému obohacení hrové činnosti. Kojenecké experimentování přechází ve složitější hru, např. dítě nabírá písek do autíčka a vysypává jej na jiné místo, ve hře se začíná uplatňovat fantazie a tvořivost. U her batolat je velká proměnlivost, hlavně rozmanitost, ale i silná zaujatost, radost a neochota se svojí hrou přestat. Pohybové čili motorické hry jsou zastoupeny chůzí, pobíháním, házením apod. Manipulační hry, kdy dítě záměrně manipuluje s věcmi ve snaze něco prozkoumat, otevírá krabice, dveře, důležitou hračkou je míč nebo navlékací kroužky, to všechno pomáhá dítěti při vývoji jemné motoriky. Z intelektuálních her se u dětí vyskytují hry námětové, v nichž představují osoby, zvířátka a činnosti ze svého okolí.[80] Známe to z mnoha případů, kdy se děti hrají na „něco“, jsou „jako...“. Většinou potřebují naši spolupráci, ale není to vždy snadné, vžít se do určité role. S trochou fantazie a snahy však docílíme, že jsou děti šťastné, spokojené a také upevňujeme vzájemný vztah a úctu k sobě navzájem.

Hra může být také pomocníkem při vývoji řeči. Dítě si zlepšuje výslovnost, získává chuť mluvit a učí se vyjadřovat. Takovým dobrým pomocníkem jsou různá říkadla a písničky. Podle mého názoru, když rodiče svým dětem často zpívají nebo předčítají, jejich mluvený projev je snazší a plynulejší.

Mezi oblíbené hry batolat můžeme zařadit *hru na schovávanou (osob i předmětů),* již zmíněné *symbolické hry (na zvířátka – na kočičku, na maminku..), na slepou bábu, míčové hry.*

S přibývajícím uvědoměním vlastní osoby se mění v tomto období u dítěte vztah k druhým lidem. Začíná mít zájem o druhé děti. Již dříve zmiňovaná izolovaná hra, kdy se dítě hraje samo, postupně přechází k tzv. hře „*paralelní“,* kdy si sice děti hrají vedle sebe, napodobí

[80] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 56.

jedno druhé, ale ke spolupráci a souhře ještě nedorostly. Ta je vyhrazena až další vývojové etapě, tj. věku předškolnímu přibližně od 3let výš.[81]

3.4 Hra předškoláků

V předškolním věku dítě dále vyspívá po všech stránkách – tělesně, pohybově, intelektově, citově i společensky. Je velice aktivní, většinu podnětů si opatří už samo vlastním úsilím. Jeho hra je plná neotřelé fantazie. V dětské společnosti se cítí zpravidla jako ryba ve vodě.[82] Období od tří do šesti let je *„zlatým věkem"* hry. Hra je pro dítě hlavní a převládající činností, specifickou formou učení a přípravou pro školu a práci v dalším životě. Obsahově je bohatší a organizačně složitější, protože dítě začíná vyhledávat již skupinovou hru.[83] Repertoár her se postupně vyvíjí a hra významně souvisí se skutečností, ve které dítě žije. Prostřednictvím hry se přirozeně učí.[84] Námětové hry se postupně obohacují o nové prvky, dítě si v tomto období všímá množství detailů: při hře na maminku mu nestačí panenka, ale potřebuje další předměty, hřeben, mýdlo, aby správně mohlo pečovat o své miminko jak to dělá maminka. Intelektuální činnost dítěte podporují také hádanky a hry didaktické. Děti je hrávají v mateřských školách, ale můžeme je hrát i doma. V dnešní době mají rodiče nepřeberné množství her i hraček, které děti nejen zabaví, ale i něčemu naučí.[85] Mohou nám k tomu pomoci například i různé dětské časopisy, které bývají plné hádanek, vystřihovánek, básniček nebo kvízů, a pokud chceme děti vést k tvořivosti a ke čtení, spolu s knížkou je to určitě správná volba. Jako příklad můžeme uvést časopis *Méďa Pusík, Mateřídouška, Sluníčko, Čtyřlístek aj*. Myslím si, že bychom neměli zapomínat na počítače, protože jak už jsem zmiňovala, internet při správném vedení rodičem, může být dítěti prospěšný. Je zde mnoho dětských aplikací, které jsou pro děti nejen zábavou, ale mohou pomoci například s cizím jazykem nebo různé doplňovačky, při kterých si děti procvičují představivost apod.

---

[81]MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 116.
[82] Tamtéž s. 140.
[83] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 73.
[84] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 30. ISBN 80-247-0852-3
[85] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 74.

3.5 Specifika hry u dívek a chlapců

Dívky a chlapci hrají v průměru trochu jiné hry, vybírají si jiné hračky, během hry se jinak chovají. To vidí každý kdo s dětmi přichází do styku. Otázkou je, proč se jejich hry a zájmy liší? Je to snad tím, že jsou tak vychovávány? Že je do určitých rolí tlačí společnost už ve chvíli narození? Nebo se člověk rodí s určitými dispozicemi, kvůli kterým má přirozenou tendenci sahat po určitých hračkách a jiné ignorovat, a to vše v závislosti na biologickém pohlaví? Rozdíly můžeme spatřit už dříve než si dítě začne hrát. Doktor oznámí rodičům pohlaví jejich zatím nenarozeného miminka a ti už tomu začnou často podřizovat zařízení dětského pokoje, holčičkám nakupovat převážně oblečení v růžové nebo červené barvě, chlapcům modré nebo zelené. Pro holčičky vybírají hračky jako panenky a chlapcům zmenšeniny aut. Děti si tedy zpravidla hrají s takovými hračkami, jaké jim vyberou rodiče a preferují typy her, které vidí u dospělých – dívky napodobují matky, chlapci otce a to se „dědí“ z generace na generaci.

Okolo prvních narozenin je již zjevné, že většina dětí si hraje s hračkami, které jsou typické pro jejich pohlaví. Dívky si hrají s panenkami, plyšovými hračkami a později se u nich objevuje záliba v oblékání a krášlení. Chlapci tráví více času s kostkami, skládačkami a samozřejmě s autíčky. Počátkem druhého roku se u chlapců objevuje větší agresivita a výraznější upřednostňování pohybových her, větší průbojnosti např. při rozepři mezi dětmi o oblíbenou hračku. Chlapci se stávají také dříve nezávislí pro to, aby se dokázali hrát sami, na rozdíl od holčiček, které vyhledávají neustále přítomnost rodinných příslušníků. Také rodiče svým chování vedou chlapce k větší samostatnosti než dívky, vůči kterým bývají empatičtější.[86]

V předškolním věku si dívky stále rády hrají s panenkami, mezi oblíbené hry patří především fantazijní hry – „na něco“, většinou jde o domácí činnosti. U chlapců se při fantazijních hrách objevuje hra na nějaké zaměstnání (řidič, opravář, voják..). „*Rozdílný způsob hry chlapců a dívek přispívá k odlišnému rozvoji jejich kognitivních schopností a dovedností.*“[87]

---

[86] JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí.* Praha: Grada Publishing, 2008, s. 95-96. ISBN 978-80-247-2284-9

[87] JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí.* Praha: Grada Publishing, 2008, s. 126. ISBN 978-80-247-2284-9

Pro dívky je ve hře důležitá komunikace. Jejich hry jsou více konverzační nežli u chlapců, více během nich mluví a vyjasňují si nesrovnalosti vzniklé při hře. Pro chlapce je důležitý úspěch, který jim zajišťuje lepší postavení ve skupině, a proto jsou jejich hry více soutěživé.

4 SOCIALIZAČNÍ ASPEKTY DĚTSKÉ HRY

4.1 Rodina a hra, úloha dospělého

Rodina je považována za základní jednotku společnosti, která poskytuje možnosti k uspokojení všech důležitých potřeb člověka. Jednou z takových je i potřeba seberealizace, ke které může docházet také formou hry. Rodina by měla svému dítěti poskytnout především pocit jistoty, lásky a bezpečného zázemí, čímž také vytvoří příznivější podmínky i pro hru. V harmonii rodinného života se může hra uplatnit jako účinný výchovný prostředek. Je k tomu zapotřebí vytvořit doma žádoucí podmínky jak materiální tak sociální. Materiálními podmínkami máme na mysli výběr vhodných hraček ke hraní, které jsou, jak už jsem mnohokrát uvedla, nedílnou součástí mnoha her, především u menších dětí, u kterých by hra bez hračky neměla smysl. Pro zdravý vývoj dítěte je potřeba jeho socializace. Dítě musí mít možnost hrát si s dětmi stejného i rozdílného věku, se sourozenci i s dospělými – rodiči, prarodiči, vychovateli apod. Pokud jde o přístup dospělých k hrové činnosti dítěte, neměli by hru podceňovat ani zesměšňovat.[88]

I když hra vzniká z vnitřních potřeb dítěte, bez nás dospělých se zvláště v raném dětství neobejde. Naši malí potřebují ke hře rodiče, protože okolní svět jsou sice schopni vnímat, ale zatím mu nejsou schopni rozumět, a proto na nás dospělých záleží, abychom dětem okolní svět přiblížili a udělali ho srozumitelným. Děje se tak zpravidla přirozeně a intuitivně.[89] Dospělý člověk může působit ve hře například buď jako organizátor nebo jako rozhodčí pro skupinu dětí. Může děti povzbuzovat, motivovat a inspirovat, může být pomyslným komentátorem a poradcem. Pomáhá při organizaci her a při řešení konfliktů, kdy se stane zprostředkovatelem komunikace mezi dětmi. Rodič má při hře jedinečnou možnost poznat své dítě po všech stránkách, objevovat jeho schopnosti a vlohy nebo odhalit některé charakterové nedostatky, které lze cílenou výchovnou činností odstranit.

Například když si děti při skupinové hře rozdělují úkoly, můžeme poznat jak jsou některé sobecké, neústupné, jiné naopak přímé, spravedlivé se smyslem pro kolektiv. Vnímáme

---

[88] MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN, 1989, s. 135-137.
[89] DITTRICHOVÁ, Jaroslava. *K čemu je dítěti hra* [online]. 2009, [cit. 2014-03-07]. Dostupné z WWW: < http://www.babyweb.cz/k-cemu-je-diteti-hra.

také, že některé děti chtějí být všude první, když není po jejich, snadno se urazí nebo dokonce umí druhým zkazit hru. Na druhé straně projeví se i kladné stránky, pečlivost, jemnost nebo něha k druhému. Nenápadné sledování dětí při hrách nám umožní, aby naše zásahy, pokud jsou nutné, byly taktní a promyšlené. Proto by měli rodiče, jako ti, kteří dobře znají klady a zápory svých dětí, vést dítě k takovým hrám, jež by je nutily potlačit různé zlozvyky nebo záporné charakterové vlastnosti, zkoušet navodit takovou hru, která dítěti pomůže překonat strach, kde jedná nebojácně, např. na vojáky nebo na požárníky.[90] Velice přínosné je posilování citových vazeb v rodině na základě společných prožitků při zábavném hraní.

4.2 Samotářská hra, hra v kolektivu

Pozorujeme-li malou skupinu dětí předškolního věku, zjistíme, že si zpočátku hrají většinou samy. Hrají si s hračkami, provádějí exploraci, pohrávají si s předměty náhodně se nacházejícími v okolí nebo pozorují hru druhých, aniž by se jí účastnily. Když jsou starší, hrají sice stejné hry jako ostatní, avšak pouze paralelně, nezávisle na sobě, bez toho, že by s ostatními kooperovaly. Jak se zmiňuji v kapitole o dělení her, Millarová uvádí základní etapy hry z pohledu potřeby hrového partnera (hra samostatná, paralelní, sdružující a kooperativní).[91] Dítě si tedy nejčastěji hraje samostatně před 3. rokem. Svým pozorováním druhého se učí odhadovat jeho reakce, napodobuje jeho chování a způsob hry.[92] Samotářská hra může přetrvat a vyvinout se v zálibu, např. sběratelského nebo výtvarného charakteru. V některých případech je tedy samotářská hra velmi užitečná, zvláště když se z „obyčejného“ samostatného zájmu stane koníček až do dospělosti. V případě, že si ale všimneme, že dítě si stále hraje o samotě a nenachází potěšení i ve hře s dalšími dětmi, uzavírá se do sebe, mohlo by se stát, že to povede k jeho sociální nepřizpůsobivosti a dokonce k izolaci od okolí.[93]

Kolem 4. roku se objevuje sdružující hra, kde se začíná projevovat potřeba hrového partnera. Jakmile je dětská schopnost komunikovat a porozumět druhému na dobré, pro děti uspokojivé úrovni, začíná se uplatňovat tzv. kooperativní hra. Děti konfrontují vlastní,

---

[90] SMRČKA, Ferdinand. *ABC rodinné výchovy 1. Dítě předškolního věku.* Praha: SPN, 1986, s. 122.
[91] MILLAROVÁ, Susanna. *Psychologie hry.* Praha: panorama, 1978, s. 218.
[92] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 40. ISBN 80-247-0852-3
[93] BOCHENSKÁ, Iva. *Studie hry dětí od tří do šesti let.* Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, 2007, s. 24.

v rodině získaná pravidla s pravidly druhých, ve hře nastává prostor pro srovnání a opravy prvotních sociálních zkušeností. Schopnost spolupráce vzrůstá, jak umět se podřídit, tak umět vést. Kooperativní hra však nezaručuje existenci ideálních vztahů. Jsou v ní konflikty i hlasité výměny názorů. Na druhé straně jsou už děti dostatečně schopny naslouchat připomínkám druhých i je zakomponovat do hry. Hrou ve skupině stoupá potřeba soupeřit a spolupracovat. Děje se tak průběžně, jak začíná nabývat dětský partner na důležitosti. Dítě kolem 2. roku se již sice zajímá o druhé, ale nemá potřebu se s někým porovnávat a v něčem ho předčít. Ještě také u tříletého až čtyřletého se soupeření podobá spíše touze po tom co má ten druhý, jakýsi chtíč vyzkoušet si právě teď tu hračku co má jiné dítě, protože se ještě nedokáže dostatečně ovládnout. Souvisí to tedy většinou s úrovní celkové zralosti dítěte. V 5 – 7 letech bývá už nárůst projevů soupeření větší. Dítě již dokáže druhého dobře pozorovat a touží se mu nejen vyrovnat, ale proměnit situaci ve svůj prospěch. Chce na sebe upoutat pozornost, zlepšit svoje postavení ve skupině nebo ve vztahu k druhým. Soupeření má významnou roli ve hrách s pravidly, protože se více než pro radost ze hry samé hrají pro dosažení vítězství a poražení druhého. Soupeření je vlastnost, daná dítěti vývojem, naproti tomu spolupráce při hře je dovednost, kterou je nutné se naučit. Ve spolupráci dítě prožívá dominantnost i podřízenost, učí se jak přispět svým podílem ke společnému výkonu, sděluje své názory, argumentuje a doplňuje.[94] Ve skupinových hrách jsou soupeřivost a spolupráce vždy přítomny a přinášejí odlišné druhy sociálních zkušeností.[95]

Mnohdy se stane že mezi „zajetý“ kolektiv při hře se dostane dítě z jiného sociokulturního prostředí. Většinou se tak děje ve školce, ale dítě se s tím může setkat třeba i venku na hřišti. Nabízí se mi otázka, jak takové dítě co nejpřirozeněji začlenit do kolektivu? Pomocí nenásilných her určených k poznávání sebe sama a svých kamarádů (hrových partnerů) se nám jako rodičům, ale i pedagogům může toto podařit. Smyslem takových her je naučit děti uvědomit si, že na každém člověku se dá najít něco zajímavého a hezkého, bez ohledu na to, z jakého sociokulturního prostředí pochází.

---

[94] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 40 – 43. ISBN 80-247-0852-3

[95] KAPICOVÁ, Eva. *Do školy včas bez odkladu školní docházky. Hry zaměřené na prosociální chování* [online]., [2014-03-18]. Dostupné z WWW: <http://www.vcp-zatec.cz/files/102_6_prednaska_Hry_zamerene_na_prosocialni_chovani.pdf

4.3 Rozvoj prosociálního chování při hře

Prosociální chování, respektive „*chování poskytující pomoc*“ bývá označováno také termínem altruismus. Jde buď o projevy altruismu vůbec, nebo o jeho specifický případ *„pomoc v nouzi“*. Schopnost k prosociálnímu chování jako změna předešlého egocentrismu se podle mnohých psychologů vytváří až u dítěte staršího předškolního věku.[96] Jiné zdroje naopak uvádí, že rozhodujícím obdobím je už období batolete.

O rozvoj prosociálního chování dětí a mládeže se stará prosociální výchova. Posiluje důstojnost dítěte, vede k laskavým a dobrým mezilidským vztahům, pěstuje pozitivní vlastnosti člověka, učí toleranci a schopnosti vcítit se do pocitů druhých. Kdo z rodičů by nechtěl mít nebojácné, ale vstřícné, komunikativní a laskavé dítě, které umí rozlišovat co je dobré a špatné a umí pomáhat druhým.[97] Vhodným místem pro rozvoj prosociálního chování dítěte je kontakt s jinými dětmi; lidmi.

Dítě se při hře učí žádoucím vzorům chování, z hlediska prosociálního chování jde především o pozitivní chování, respektující druhého. Rozvojem prosociálního chování se dítě učí kontrolovat agresi, rozvíjí empatii a s tím souvisí i nutnost potlačení vlastních potřeb. Projevem prosociálního chování u dětí je vzájemná pomoc, dělení se o něco (např. o hračku), podpora (dítě povzbudí hrového partnera při hře) nebo nezištnost (dítě se umí vzdát něčeho ve prospěch druhého, něco mu daruje).[98]

Děti by se při hře měli naučit vnímat nejen vlastní potřeby, ale vnímat a respektovat potřeby druhých. Můžeme říct, že v sociálních hrách, kde není vítěze ani poraženého, cílenou a záměrnou hrou můžeme určité sociální dovednosti rozvíjet nebo je usměrňovat. Oč má dítě méně zkušeností než dospělý, o to více má schopnost, vidět a prožívat, schopnost, která nám dospělým mnohdy chybí. Proto také prosociální výchova vyžaduje stejnou pozornost jako kterákoli jiná výchova dítěte. Aby hra splnila svůj cíl, je důležitý láskyplný osobní přístup k dítěti, vytváření pocitu bezpečí a vzájemné důvěry mezi rodičem a dítětem.

---

[96] NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie.* Praha: Nakladatelství Academia, 2009, s. 221. ISBN 978-80-200-1679-9

[97] *Prosociální výchova* [online]. 2007, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z WWW: < http://loxias.uhk.cz/kpp/kev/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf

[98] KAPICOVÁ, Eva. *Do školy včas bez odkladu školní docházky. Hry zaměřené na prosociální chování* [online]., [2014-03-18]. Dostupné z WWW: <http://www.vcp-zatec.cz/files/102_6_prednaska_Hry_zamerene_na_prosocialni_chovani.pdf

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

Výzkum znamená proces vytváření nových poznatků. Jedná se o systematickou a pečlivě naplánovanou činnost, která si klade za hlavní cíl zodpovědět dané výzkumné otázky.[99]

5.1 Metodologie výzkumu

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní pojetí výzkumu. Vzhledem k povaze tématu se domnívám, že je vhodnější pro svůj osobitý postoj k respondentům a příznačný ke zjištění názorů na dané téma. Kvalitativní výzkum bývá považován za více časově náročnější a intenzivnější oproti kvantitativnímu výzkumu.

Někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií, jiní zase jako protipól nebo vyhraněnou výzkumnou pozici ve vztahu k jednotné, na přírodovědných základech postavené vědě. Postupně však získal kvalitativní výzkum v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu.[100]

Podle Dismana je „*kvalitativní výzkum nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je zde odkrýt význam podkládaný sdělováním informací.*“[101]

„*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.*“[102]

Výzkumník si na začátku výzkumu vybere téma a určí výzkumné otázky. Ty pak může během výzkumu, sběru a analýzy dat doplňovat nebo modifikovat. Z toho důvodu se kvalitativní výzkum považuje za pružný typ výzkumu. Práce výzkumníka spočívá ve vyhledávání a analýze informací, přispívající k objasnění výzkumných otázek, seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu. Hlavním úkolem je objasnit, jak lidé chápou co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všední aktivity.[103]

---

[99] HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 30.
[100] Tamtéž, s. 49.
[101] DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost.* Praha: Karolinum, 2000, s. 285.
[102] STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999, s. 10. ISBN 80-85834-60-X
[103] HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 50 – 52.

5.2 Cíl výzkumu a formulace výzkumných otázek

V teoretické části jsem se snažila popsat část cíle mé bakalářské práce, a to výchovnou funkci hry a její vliv na rozvoj dítěte. Na to, jaké místo zaujímá hra v současnosti zejména v rodinné výchově jsem se zaměřila v samotném výzkumu práce. Pro dosažení tohoto cíle jsem vytvořila seznam otázek, které jsem pokládala respondentům při zúčastněném rozhovoru. Otázky byly pokládány účelně v závislosti na vývoji rozhovoru.

Otázky k rozhovoru:

Otázky demografické a kontextové, které se týkají identifikačních charakteristik jedince:[104]

1. Kolik je Vám let?
2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
3. Kolik máte dětí, jakého věku a pohlaví?
4. Jste vdaná / rozvedená?
5. Pracujete nebo jste na MD?

Otázky vztahující se k pocitům[105]

6. Co si představíte pod pojmem výchova hrou?
7. Z Vašeho hlediska, jak to cítíte, jaký přínos vidíte v určité konkrétní hře v daném věku Vašeho dítěte?
8. Měla jste někdy pocit, že se díky hře Vaše dítě něčemu lépe naučilo? Čemu?
9. Máte pocit, že se s dětmi dost hrajete a jaký je přístup Vašich dětí ke hře?

Otázky vztahující se ke zkušenostem nebo chování, které se týkají aktivit:[106]

10. Převažující činností dětí je tedy bezesporu hra. Kolik času denně věnujete svým dětem ke hraní.
11. Používáte hru jako výchovný prostředek? Pokud ano, můžete mi přiblížit Vaše formy hry, za jakým výchovným účelem (cílem) je hrajete? Např. formou hry učíte děti jak a proč si uklízet hračky; žertovným způsobem ukládáte dítěti nějakou povinnost.

---

[104] HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 168.
[105] Tamtéž, s. 168
[106] Tamtéž, s. 168

12. Hrajete s dětmi hry za nějakým účelem nebo jen tak pro zábavu?

Otázky vztahující se k názorům[107]

13. Myslíte si, že ve srovnání s Vašim dětstvím, že se vývoj hry a výchovy někam posunul? Z čeho tak soudíte?
14. Uvažujete nad tím, která hra pomáhá Vašemu dítěti k jeho rozvoji? Které byste vybrala jako účinné?
15. Co si myslíte, bez ohledu na Vaše využívání hry, může být hra prospěšná z hlediska výchovy, k čemu všemu?
16. Z toho co bylo řečeno, myslíte si, že hra je Vámi využívána smysluplně?
17. Obecně jaké místo, dle Vašeho názoru, má hra v rodinné výchově a jak je rodiči využívána?
18. Myslíte si, že hru v současnosti nahrazuje nebo vytěsňuje přílišné učení? Že rodiče v dnešní uspěchané době mají málo času na své děti a domnívají se, že když jejich děti navštěvují dostatek zájmových kroužků, plní to funkci jak zábavy tak výchovy?

5.3 Metoda sběru dat, charakteristika a výběr vzorku respondentů

V rámci tohoto výzkumu, jak jsem již zmínila, jsem použila kvalitativní výzkum. Jako metodu sběru dat jsem zvolila formu strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami, který se skládá z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět. Myslím, že plně koresponduje s cílem mé práce, kdy potřebuji zjistit názory rodičů a jejich vlastní zkušenosti.

Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něj také označení hloubkový rozhovor, který může znamenat zpravidla dotazování badatele pomocí několika otevřených otázek. Prostřednictvím těchto otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich názor omezoval pomocí výběru položek v dotazníku.[108]

Vést kvalitativní rozhovor si žádá um citlivosti, koncentrace, interpersonálního porozumění a disciplínu. V rozhovoru jsou důležité dva aspekty; přístup k dotazovanému

[107] HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 168.
[108] ŠVAŘÍČEK, Roman. ŠEDOVÁ, Klára a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007, s. 159 - 160 ISBN 978-80-7367-313-0

a postoj vůči obsahu sdělení. Tazatel by měl udržovat motivaci dotazovaného k vyprávění tím, že se chová určitým způsobem, ale zároveň nesmí ovlivnit obsah sdělení svými kladnými nebo zápornými reakcemi na odpovědi. Pro správný průběh rozhovoru musí tazatel vědět, co se chce dozvědět, musí pokládat náležité otázky, které povedou ke kvalitním odpovědím.[109]

V současné době jsem na mateřské dovolené a mnoho mých kamarádek je na tom stejně nebo nedávno mateřskou dovolenou ukončily. Respondenty jsem proto vybírala z okruhu mých známých, tedy rodin v mé blízkosti. Má práce je zaměřená na rodiny s dětmi od 0 do 6 let, takže jde o výběr záměrný, aby osoby, které jsou vybrány, měly potřebné zkušenosti ze zkoumaného prostředí.

V září minulého roku, jsem všechny respondentky předběžně informovala o mém úmyslu s nimi takový rozhovor provést. Snažila jsem se vybrat rodiny, které mají jak jedno dítě, tak dvě i více, chlapce i dívky a také podle věku dítěte, aby byl vzorek dostatečně pestrý. Vybrala jsem 5 rodin. Rozhovory byly prováděny pouze s matkami dětí, protože ty, ať už jsou na mateřské dovolené nebo pracují, tráví s dětmi většinu svého času. Ve dvou případech se rozhovor uskutečnil v přirozeném prostředí obou respondentek, tedy u nich doma. Pro dalších dva jsem na žádost respondentek zvolila místo příjemné tiché kavárny v blízkosti jejich bydliště a v posledním případě jsem využila dnešní moderní počítačové technologie Skype. Všechny rozhovory jsem si s jejich svolením nahrávala, protože probíhaly v různých časových intervalech a také proto, abych je měla k dispozici pro pozdější zpracování a docílila co nejpřesnější interpretace.

[109] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 166, 171. ISBN 80-7367-040-2.

Tab. 1 Představení respondentů

Respondent matka	Věk Matka/otec	Rodinný stav	Vzdělání matky	Počet dětí	Pohlaví dětí	Věk dětí	MD
A	30/32	Vdaná	Středoškolské s maturitou	2	Chlapec Dívka	4 roky 1rok 9 měs.	Ano
B	33/43	Rozvedená (děti v péči matky)	Středoškolské s maturitou	2	Dívka Dívka	4 roky 5 let	Ne
C	32/33	Vdaná	Středoškolské s maturitou (nyní studium VŠ)	1	Chlapec	3,5 roku	Ne
D	31/34	Vdaná	Vyučen bez maturity	3	Dívka Chlapec Dívka	8 let 2,5roku 0,5roku	Ano
E	32/36	Vdaná	Středoškolské s maturitou (nyní studuje VŠ)	1	Chlapec	1 rok	Ano

Zdroj: Vlastní šetření

5.4 Analýza a interpretace získaných dat

Na úvod každého rozhovoru jsem znovu respondentkám vysvětlila co je cílem mé práce, co bych vlastně chtěla zkoumat. Všechny respondentky souhlasily s nahráváním našeho rozhovoru, proto jsem je také ujistila, že rozhovory budou naprosto anonymní a vysvětlila

jsem jim, že má bakalářská práce bude volně přístupná na internetu, kde bude zveřejněna naší školou. Žádná z respondentek nevyžadovala informovaný souhlas, mé čestné slovo jim stačilo.

U začátku samotného rozhovoru jsem se nejdříve ptala na otázky identifikačního charakteru, kde jsem zjišťovala věk respondentů, jejich rodinný stav, nejvyšší dosažené vzdělání a zda pracují nebo jsou na mateřské dovolené. V neposlední řadě mě zajímal počet dětí v rodině, jejich pohlaví a věk. Dále jsem pokračovala otázkami, které se týkaly jejich pocitů, názorů, zkušeností a chování.

Otázka č. 1: Co si představíte pod pojmem výchova hrou?

K mému úžasu to byla na začátek asi dost složitá otázka, protože většina respondentek se dlouho zamýšlela. Dokonce jedna z nich uvedla, že se jí pod tímto pojmem nic moc nevybaví. Když jsem jim vysvětlila, o co by se mohlo jednat, trochu jim to pomohlo. (B): „*Když budu s dětmi hrát nějakou hru, tak aby měla smysl, aby se z ní mohly něčemu naučit, něco se dovědět.“* (C): *„Je to asi základ, výchova bez hry by byla asi poloviční a dítě by se rozvíjelo méně.“* Když to, ale shrnu, pojem výchova hrou dokázala přiblížit spíše menšina. (D): „*Abych pravdu řekla, tak se mi nic moc nevybaví, jen asi tolik, že hrou se určitě dá vychovávat, ale asi nad tím moc nepřemýšlím.“* Pouze (E) se ve své odpovědi zmínila o hře jako o hlavním prostředku výchovy, z důvodu nejpřirozenějšího projevu dítěte.

Otázka č. 2: Převažující činností dětí je tedy bezesporu hra. Kolik času denně věnujete svým dětem ke hraní.

Konkrétní časový interval u všech respondentek se téměř shodoval, bylo to v rozmezí 2 až 3 hodin denně. Záviselo to také od toho, zda matka je na mateřské dovolené nebo už v pracovním procesu a kolik má dětí. Touto otázkou jsem chtěla hlavně zjistit, jak moc si rodiče s dětmi hrají. Zjistila jsem, že ať už je žena na mateřské dovolené nebo pracuje, je to individuální, každá dává přednost něčemu jinému. Mohlo by se zdát, že rodič na mateřské dovolené se dítěti věnuje více. Může to tak být, (E): „*snažím se se synem trávit většinu času, vynechám raději domácí práce, která neuteče, ale chvíle s ním utíkají hrozně rychle, nechci nic promeškat,“* ale nemusí (D): *„Je to strašně individuální, záleží na tom, kolik mám doma zrovna dětí. Vzhledem k tomu, že už máme děti tři, zbývá čím dál méně času na to, abych si třeba na dvě hodiny sedla a s dětmi si hrála, i když jsem na mateřské dovolené.“* (A): *„Dopoledne nemám téměř vůbec čas, přesto že je starší syn ve školce a odpoledne tak maximálně hodinu a půl. Více se s dětmi hraje tatínek, když není v práci.“*

Naproti tomu i pracující maminka si udělá dostatek času na to, aby strávila volnou chvíli se svými dětmi. (B): *„Pracuji na směny, takže si dostatečně dovedu naplánovat volný čas. V týdnu jsou děti dopoledne ve školce, odpoledne když jsem i já doma, nechám vše stranou a věnuji se jim. Snažím se jim také vynahradit mé případné pracovní víkendy a také to, že jsem rozvedená, nemáme teď tatínka, tak aby nestrádaly.“*

Otázka č. 3: Používáte hru jako výchovný prostředek? Pokud ano, můžete mi přiblížit Vaše formy hry, za jakým výchovným účelem (cílem) je hrajete? Např. formou hry učíte děti jak a proč si uklízet hračky; žertovným způsobem ukládáte dítěti nějakou povinnost.

Tady se odpovědi dost lišily. Byly kladné i záporné; ty bych přisuzovala tomu, že význam hry jako výchovného prostředku jim nebyl příliš jasný, a nebo o tom tak nesmýšlejí. (A): *„Snad jen u jídla, ale že bych hrou konktrétně vychovávala, asi ne.“* Kritériem byl také samotný věk dětí (B): *„Já už je teď asi moc hrou nevychovávám, spíše se je snažím něčemu učit.“* (E): *„Můj syn je zatím malý na to, aby chápal smysl hry pro výchovu, ale je také ve věku, kdy se začíná zapojovat do běžného dění kolem sebe, tak se snažím hravou formou o to, aby tento vstup byl co nejpřirozenější a hlavně jemu prospěšný z hlediska rozvoje.“*

Otázka č. 4: Hrajete s dětmi hry za nějakým účelem nebo jen tak pro zábavu?

V podstatě všechny respondentky uvedly oba důvody, převažovala hra účelná. V jednom případě se respondentka zmínila spíše o zábavě (A): *„aby se nenudily“,* co potvrdilo mou myšlenku, že ne každý smýšlí o hře jako o nástroji výchovy nebo jako o jedinečné pomůcce k poodhalení všech stránek svého dítěte.

Otázka č. 5: Myslíte si, že ve srovnání s Vašim dětstvím, že se vývoj hry a výchovy někam posunul? Z čeho tak soudíte?

Jednoznačně se všechny respondentky shodly, že vývoj jak hry tak výchovy se v mnoha ohledech posunul dopředu. Ve hře tím měly na mysli daleko větší možnosti výběru, jak hraček tak her i lepší finanční podmínky rodičů. U výchovy se hodně zmiňovaly o tom, že za dob jejich dětství byl přístup rodičů daleko chladnější než je teď. (A), (B): *„Naši rodiče se nám tolik nevěnovali.“* (C): *„Asi se až tak nezajímali jak se děti hrají, moc si s námi nehráli, spíše to nechávali na kamarádech.“* Důvodem změny mohou být také v mnoha případech špatné vzpomínky z dětství (D)*: „Prožila jsem dětství pouze s otcem, neznám hraní si s rodiči, zážitky nulové, hraček jsem měla minimum, tak se snažím, aby moje děti prožily radostnější dětství, aby měly na co vzpomínat v dospělosti.“*

Otázka č. 6: Z Vašeho hlediska, jak to cítíte, jaký přínos vidíte v určité konkrétní hře v daném věku Vašeho dítěte?

Většina odpovědí se odvíjela od věku dětí. Respondentky uváděly konkrétní příklady her nebo hraček. (B): *„ V tomto věku mají holky rády dramatické hry, nacvičují divadlo, které si samy vymyslí a mně ho potom představují. Určitě je to dobré pro rozvoj jejich fantazie.“* (C): *„ Teď v tomto věku chceme, aby se syn naučil rozeznávat čísla a písmena, takže ideální jsou různé doplňovačky.“* Uváděly také, že rodiče by si měli uvědomovat a hledat v každé hře něco co bude mít svůj přínos pro dítě v závislosti na jeho věku. (E): *„Snažím se vždycky najít alespoň něco prospěšného z hlediska rozvoje, ať už to byla chrastítka v půl roce, která upoutala synovu pozornost nebo teď hračky pro rozvoj motoriky apod.“* Může se ovšem stát, že dítě nemá velký zájem o hračky a hraní vůbec, jak tomu bylo v jednom případě, kdy respondentka nedokázala uvést vhodný příklad u své mladší dcery (A): *„ Dcera nevydrží u ničeho moc dlouho, ani hračky ji nebaví, má zálibu spíše ve věcech, které s hraním ani nesouvisí, vyhazování nádobí ze šuplíků.“* Na tomto místě je však důležitá role samotného rodiče, který by měl dát dítěti vhodný podnět ke hraní a umět ho motivovat. Potvrdilo to, co uvádím v teoretické části, že vhodně zvolená hra a hračka může být z hlediska vývoje dítěte velmi prospěšná a hlavním činitelem v této oblasti musí být rodiče.

Otázka č. 7: Měla jste někdy pocit, že se díky hře Vaše dítě něčemu lépe naučilo? Čemu?

Jde o to, jestli když se dítě něčemu naučí, zvládne to bez pomoci, uvědomí si rodiče, že jim k tomu vlastně pomohla samotná hra? Respondentky uváděly různé příklady: zdokonalení při jídle (E), pomocí her pexeso a puzzle lepší paměť. Ale objevil se i názor, (D): *„ Po pravdě, zas až tak moc to nesleduji.“* (A): *„Dcera, tím že ji hraní moc nebaví, k ničemu ji moc nenutím, spíš napodobuje svého bratra.“* Nabízí se mi myšlenka, že pokud by hra měla v rodinné výchově dominantní místo, rodiče by museli na tuto otázku asi odpovědět ve stylu, že všechno co se dítě naučí je díky hře, protože je to jeho hlavní činnost. Pouze jedna respondentka se zamýšlela v podobném duchu. (E): *„Syn je zatím natolik malý, že nechápe to, že se něco naučil hrou, ale je tomu tak. Hra je jeho jediná činnost, tím pádem to tak musí být.“*

Otázka č. 8: Uvažujete nad tím, která hra pomáhá Vašemu dítěti k jeho rozvoji? Které byste vybrala jako účinné?

Tato otázka již v názvu nese, zda se rodiče vůbec zamýšlejí nad tím, když vybírají hru pro své děti, jaký má vůbec charakter. Odpovědi tak trochu korespondovaly s předešlými odpověďmi týkající se otázek zda rodiče hrají hry za nějakým účelem. Tudíž respondentka (A): odpověděla na tuto otázku, *„Abych pravdu řekla, tak nad tímto ani moc neuvažuji, určitě je takových her spousta, ale já své děti nevychovávám tak, že když hrajeme hru, nutně se z ní musí něco naučit nebo jim v něčem prospět.“* Z toho plyne, že výběr účinných her se respondentce těžce vybíral. V podobném smyslu se vyjádřila ještě respondentka (D): *„Někdy ano, spíše ne. Ale vybrala bych asi pro syna lego, puzzle a dřevěné vláčky s dopravními značkami. Pro nejmladší dceru nejspíš chrastítko.“* Ostatní se shodly na tom, že téměř u každé z her o tom přemýšlí a jako nejúčinnější vybraly z hlediska věku dětí, (B): „*Čtení knížek, interaktivní tabulky, scrabble, lego“* (E): *„Zvukové hračky, navlékací kroužky, interaktivní hrací stoleček.“*

Otázka č. 9: Máte pocit, že se s dětmi dost hrajete a jaký je přístup Vašich dětí ke hře?

V podstatě všechny respondentky se vyjádřily spíše kladně, s úsměvem, že to vždycky může být lepší, ale roli hrál také fakt zaměstnání nebo mateřské dovolené. (E): „ *Myslím, že ano, snažím se se synem trávit co nejvíce času, ale je to dané také tím, že jsem na mateřské dovolené.“* Kriticky se vyjádřila pouze jedna (A): *„Myslím, že ne. Mohu s jistotou říci, že můj manžel s dětmi tráví více času než já, nenajdu asi ten správný důvod, proč, ale asi si neumím najít ten čas a nechat nedůležitou práci jen tak.“* Na můj předpoklad, na přístupu dětí ke hře se kladně shodly všechny respondentky. Zaleží ovšem také na věku dětí, zda potřebují popud či nikoli.

Otázka č. 10: Co si myslíte, bez ohledu na Vaše využívání hry, může být hra prospěšná z hlediska výchovy, k čemu všemu?

Na prospěšnosti hry ve výchově se respondentky shodly, ve smyslu určitě ano. Zaujala mě odpověď (D): *„ Myslím, že ano, už jen pro to, aby se třeba naučily děti ve hře prohrávat, soupeřit nebo spolupracovat.“* Potvrzuje to myšlenku podle Koťátkové[110], kterou uvádím v teoretické části, že potřeba spolupráce nebo prohry dítěte při hře, je pro jeho další rozvoj

[110] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing, 2005, s. 40 – 43. ISBN 80-247-0852-3

prospěšná a je potřeba naučit. Zajímavý byl také názor respondentky (A): „*Nejsem proti, aby rodiče vychovávali hrou, ale nic by se nemělo přehánět, stane se, že některé děti potom jakoby „vyčnívají z řad vrstevníků“ a kolektiv je mezi sebe nechce přijmout. Na druhou stranu, když si dítě hraje podle nějakých pravidel, naučí se jakému si řádu, který v dospělosti určitě zúročí.“*

Otázka č. 11: Z toho co bylo řečeno, myslíte si, že hra je Vámi využívána smysluplně?

Bez ohledu na předešlé odpovědi respondentek, všechny měly ze sebe celkem dobrý pocit a odpověděly, že se snaží, aby tomu tak bylo. V některých případech, se to ale vylučuje tím, že těžko mohu využívat hru smysluplně, když v podstatě hrou nevychovávám.

Otázka č. 12: Obecně jaké místo, dle Vašeho názoru, má hra v rodinné výchově a jak je rodiči využívána?

Z odpovědí respondentek vyzněla značná individualita v názoru na výchovu hrou každé z nich. (A): *„ Myslím, že rodiče hru využívají dost, nevím jestli k výchově, ale určitě si s dětmi hrají. Můj názor je takový, že větší procento matek se s dětmi hraje méně než tatínci a tím pádem, ti na hru jako prostředek výchovy vůbec nemyslí.“* (B): *„Když si proberu okruh mých známých tak si myslím, že rodiče přikládají velký význam hře z hlediska výchovy.“* Ve stejném smyslu se vyjádřila i respondentka (C). Podle (D) se hra k výchově využívá čím dál míň, ale tady si spíše myslím, že tak soudí podle vlastní zkušenosti. Všeobecnější názor uvedla respondentka (E): *„ Je to asi hodně individuální. Myslím si, že rodiče jsou možná „vzdělanější“, přemýšlí o spoustě věcí jiným způsobem než jejich rodiče, snaží se u dětí hru opravdu používat tak, aby to mělo smysl. Jsou také jistě rodiče, kteří vlastně netuší to, že hrou si mohou výchovu značně ulehčit.“*

Otázka č. 13: Myslíte si, že hru v současnosti nahrazuje nebo vytěsňuje přílišné učení? Že rodiče v dnešní uspěchané době mají málo času na své děti a domnívají se, že když jejich děti navštěvují dostatek zájmových kroužků, plní to funkci jak zábavy tak výchovy?

Otázka nedostatku času na dítě byla respondentkami shrnuta jako výmluva rodičů. Dle jejich názoru, nic nenahradí dítěti společně strávený čas se svými rodiči. Shodly se také na tom, že rodiče stále více otvírají dětem nové možnosti, co se týče zájmových kroužků, což je určitě dobře, ale v mnohých případech si rodiče nepřipouští neúspěchy svých dětí v dané činnosti, nutí je k tomu a potom takový rádoby „koníček“ ztrácí smysl jak zábavy pro dítě tak nějaké výchovy od rodičů. Dítě potřebuje samozřejmě vzor, tím bývá většinou rodič

sám, ten by měl své dítě poprvé vzít na fotbal, na hokej nebo do taneční školy. Potom by měl nechat rozhodnutí na samotném dítěti a jeho záměr se jistě nemine účinkem.

Na závěr rozhovorů jsem vyzvala respondentky zda mají nějakou připomínku nebo chtějí něco dodat, co si myslí, že by mohlo být důležité a nebylo sděleno nebo dotazováno. Nic takového mi už nesdělily.

5.5 Shrnutí výzkumu, případná doporučení

Ve výše zpracované analýze rozhovorů jsem se snažila nastínit odpovědi na dané výzkumné otázky. V této části bych se ráda pokusila o celkové shrnutí.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké místo vlastně hra zaujímá v rodinné výchově v současnosti a v návaznosti na to, zda ji vůbec rodiče k výchově využívají.

Všechny respondentky se v zásadě shodly na tom, že hra je bezesporu nejdůležitější činností dítěte a v mnohých aspektech je z hlediska výchovy určitě prospěšná. Ve většině případů je hraní s dětmi prioritní činností a také využití hry k výchově zcela jednoznačné. Matky se nad výběrem her pro své děti zamýšlejí, snaží se najít v nich určitý potenciál z hlediska rozvoje, ale i prvku zábavy. Zbylá část, hru bere spíše jako zábavu pro své děti, nežli jako výchovný prostředek. Přikládám to za příčinu tomu, že si zcela neuvědomují význam hry z hlediska výchovy, nesmýšlí o hře jako o nástroji výchovy, tudíž hra u nich nepředstavuje dominantní místo ve výchově. Uvědomuji si také, že vzorek respondentů není natolik velký, abychom toto tvrzení mohli zobecnit.

Zjištěním těchto názorů a postojů k významu hry a jejímu místu v současné rodinné výchově jsem dospěla k názoru, že rodiče, kteří mají na výchovu svého dítěte největší vliv, jsou nejspíš málo informovaní nebo neuvažují správně o hře. Určitě by pomohla pomoc, např. z řad psychologů, pedagogů nebo praktických lékařů, kteří jistě znají blahodárnost a význam hry z hlediska vývoje našich dětí nebo také učitelky v mateřských školách, ti všichni by mohli sloužit jako jakási osvěta pro rodiče, upozorněním je na jakési „nedostatky“ jejich dětí, poradit jim jakým stylem proniknout do světa hry tak, aby byla pro děti prospěšná co se týče všestranného rozvoje a jim samotným by mohla ulehčit samotnou výchovu.

ZÁVĚR

Výchova člověka je bezesporu významným úkolem celospolečenského dosahu. Je záležitostí jak rodiny, tak i společnosti. Rodinu však můžeme považovat za její základní článek s nenahraditelnou funkci při rozvoji všestranné osobnosti dítěte. V současné době se mnoho pedagogických, psychologických i lékařských věd zaměřuje stále více na problematiku hry a zdůrazňuje její nezastupitelné místo ve výchově. V čem tedy spočívá význam hry pro život a výchovu dítěte?

Hra se v dětství výrazněji uplatňuje zejména v prvních šesti letech života dítěte. V teoretické části mé práce jsem popsala její historický vývoj a současný pohled ni samotnou. Hra je v každém uvedeném období poznamenaná vždy do jisté míry nejen smýšlením lidí, ale i celkovou politickou a hospodářskou situací doby. Dále jsem se zaměřila především na její výchovnou funkci v jednotlivých etapách vývoje dítěte do předškolního věku a nastínila jsem sociálně pedagogické jevy, jako rodinu a kolektiv při hře, kde jsem vyzdvihla vliv hry na rozvoj prosociálního chování dítěte.

Praktickou část jsem věnovala výzkumu kde jsem se orientovala na zjištění názorů, postojů a využívání hry při výchově samotnými rodiči dětí do šesti let. Cílem mé práce bylo zjistit jaké místo hra ve výchově zaujímá. Vzhledem k tomu, že jsem se zaměřila právě na rodinnou výchovu, předpokládala jsem, nebo jsem doufala, že hra, jakožto hlavní činnost dětí bude pro rodiče tou pravou volbou. Jak jsem již výše uvedla, ne všechny odpovědi tomu nasvědčovaly, ale vzhledem k počtu respondentů nelze tento závěr zobecnit. Z rozhovorů bylo však zřejmé, že rodiče nezapomínají na své děti, v rámci možností se jim snaží věnovat dostatek času ke hraní, byť ne vždy s výchovným záměrem.

Přes všechny skutečnosti, to že hra pokrývá u dítěte v období od počátku života po vstup do školy větší část jeho aktivní činnosti, že je nejúčinnějším nástrojem výchovy, přes to všechno zůstává ještě mnoho „bílých“ míst v záměrném využití hry dětí do předškolního věku, a to zejména tady v rodinné výchově. Vzhledem k její důležitosti, by se mohla stát výzvou i předmětem práce pro sociální pedagogy.

V poslední době můžeme slýchávat, že v rodinách málo vychováváme v dětech cit, že je málo učíme lásce, úctě k dospělým a rodičům. Když si dokážeme s dítětem pěkně zahrát, věnujeme mu větší než malé množství času, zvolíme tu nejvhodnější formu navázání citového souladu se svým dítětem. Snažme se dopřát mu nezbytnou společnost a trpělivě snesme i trochu hluku, který zdravé dítě při své hře zvláště s kamarády působí a potřebuje.

Nedávejme přednost přísnému pořádku, klidu ve svých domovech, před šťastným smíchem hrajícího se dítěte. Vždyť radostná, třeba i rušná hra je důkazem, že naše dítě má dobré podmínky nejen pro zdravý tělesný, ale i duševní rozvoj. Chceme-li svému dítěti zabezpečit šťastný život, zajistěme mu především radostné dětství, prožité v neopakovatelném kouzelném prostředí dětské hry.[111]

Jsem velmi ráda, že jsem si toto téma vybrala. Celkově mě hodně obohatilo, získala jsem zcela jiný pohled na hru. Díky prostudované literatuře jsem nabyla spoustu nových poznatků jak na samotné hraní tak na způsob výchovy.

[111] SMRČKA, Ferdinand. *ABC rodinné výchovy.* Praha: SPN, 1986, s. 126.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura:

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc.* Bratislava: Public promotion. ISBN 978-80-969944-0-3.

BRIERLY, John, 2000. *7 prvních let života rozhoduje.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-484-2.

DISMAN, Miroslav, 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele.* Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.

DOŇKOVÁ, Olga. NOVOTNÝ SEBASTIAN, Jan, 2010. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy.* Brno: IMS.

DVOŘÁKOVÁ, Hana, 2002. *Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-693-4.

GRUBNER, David, 2005. *Jak rozvíjet inteligenci svého dítěte.* Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0971-6.

HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena, 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

HENEK, Tomáš, 1979. *Hrou připravujeme na školu.* Praha: SPN.

JANOŠOVÁ, Pavlína, 2008. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí.* Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2284-9.

JŮZL, Miloslav, 2010. *Základy pedagogiky.* Brno: IMS. ISBN 978-80-87182-02-4.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa, 2005. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi.* Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0852-3.

LAZZARI, Simona, 2013. *Vývoj dítěte v 1.-3. roce.* Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3734-8.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1986. *Rodiče a děti.* Praha: Avicenum.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1996. *Co, kdy a jak ve výchově dětí.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-085- 5.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte.* Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0870-1.

MILLAROVÁ, Susanna, 1978. *Psychologie hry.* Praha: Panorama.

MIŠURCOVÁ, Věra. FIŠER, Jiří. FIXL, Viktor, 1989. *Hra a hračka v životě dítěte.* Praha: SPN.

NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie.* Praha: Nakladatelství Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.

NELEŠOVSKÁ, Alena, 2004. *Jak se děti učí hrou.* Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0815-9.

NĚMEC, Jiří, 2002. *Od prožívání k požitkářství: výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky.* Brno: Paido. ISBN 80-7315-006-9.

PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří, 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.

RADVAN, Eduard. VAVŘÍK, Michal, 2009. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: IMS.

SEVEROVÁ, Marie, 1982. *Hry v raném dětství.* Praha: Academia.

SMRČKA, Ferdinand, 1986. *ABC rodinné výchovy 1. Dítě předškolního věku.* Praha: SPN.

SOBOTKOVÁ, Daniela., DITTRICHOVÁ, Jaroslava, 2012. *Vývoj a výchova děťátka do dvou let. Psychomotorický vývoj.* Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3304-3.

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Boskovice: Nakladatelství Albert. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVAŘÍČEK, Roman. ŠEDOVÁ, Klára a kol., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

Internetové zdroje:

BOCHENSKÁ, Iva. *Studie hry dětí od tří do šesti let* [online]. ©2007, [cit. 2014-03-28]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Milada Rabušicová. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz./th/145788/f_b/

DITTRICHOVÁ, Jaroslava. *K čemu je dítěti hra* [online]. ©2009, [cit. 2014-03-07]. Dostupné z WWW: < http://www.babyweb.cz/k-cemu-je-diteti-hra.

HAVLÍKOVÁ, Magdalena. *Psycholožka: Počítačová hry mohou dítě rozvinout, ale vybírejte pečlivě* [online]. ©2013, [cit. 2014-01-31]. Dostupné z WWW: <http://ona.idnes.cz/mohou-byt-pocitacove-hry-pro-deti-prinosne-f29-/deti.aspx?c=A131223_112422_deti_haa

Jak si hrají kojenci [online]. ©2007, [cit. 2014-03-06]. Dostupné z WWW: <www.detskestranky.cz/clanek/342-jak_si_hraji_kojenci.htm

KAPICOVÁ, Eva. *Do školy včas bez odkladu školní docházky. Hry zaměřené na prosociální chování* [online]., [2014-03-18]. Dostupné z WWW: <http://www.vcp-zatec.cz/files/102_6_prednaska_Hry_zamerene_na_prosocialni_chovani.pdf

NĚMEC, Petr. *Pojetí výchovy* [online]. [cit. 2014-02-15]. Dostupné z WWW: <http://www.welcome.wz.cz/pedagogika/pojeti_vychovy.doc

Prosociální výchova [online]. ©2007, [cit. 2014-03-18]. Dostupné z WWW: < http://loxias.uhk.cz/kpp/kev/files/2007_03-prosoc-vychova.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Tzv. Tak zvaný, tak zvaně.

Tzn. To znamená.

Např. Například.

Aj. A jiné.

Apod. A podobně.

Měs. Měsíc.

MD Mateřská dovolená.

VŠ Vysoká škola.

Tj. To je.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Představení respondentů.....48

SEZNAM PŘÍLOH

PI Ukázka rozhovoru: respondentka A

PII Ukázka rozhovoru: respondentka E

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA ROZHOVORU: RESPONDENTKA A

Otázka č. 3: Používáte hru jako výchovný prostředek? Pokud ano, můžete mi přiblížit Vaše formy hry, za jakým výchovným účelem (cílem) je hrajete? Např. formou hry učíte děti jak a proč si uklízet hračky; žertovným způsobem ukládáte dítěti nějakou povinnost.

„Občas ano, ale spíše ne. Já moc nevysvětluji, když se mi něco nelíbí, nebo děti udělají něco špatně, většinou hned křičím a moc nevysvětluji. Ale děti mě spíš hodně napodobují, např. i v tom úklidu, chtějí uklízet se mnou, zvlášť dcerka. Ale že bych je konkrétně něco formou hry učila nebo spíš vychovávala, ani ne. No teď si vzpomínám, že když malý nechtěl jíst, tak jsem se s ním hrála na kuchaře, že spolu budeme chystat jídlo a vařit, a tak jsem mu chystala vždycky na talíř nějaký obrázek z jídla, např. z chleba jsem mu vykrojila srdíčko apod., trochu to pomohlo, že začal víc jíst.“

Otázka č. 5: Myslíte si, že ve srovnání s Vašim dětstvím, že se vývoj hry a výchovy někam posunul? Z čeho tak soudíte?

„To každopádně, za prvé si myslím, že je daleko víc možností co se týče výběru her a tak, než bylo dřív v našem dětství. V době mého dětství byly určité typy her, které hrály všichni, „na schovávanou a vybíjenou“ hračky byly také jednotvárné, všichni jsem měli stejný druh. Nebyly tak rozšířené počítače, rodiče na nás měli málo času, nebo spíš nepovažovali za důležité se s námi hrát a to že si hrajeme sami nebo s kamarády jim stačilo. Když řeknu třeba příklad, dětský koutek, někde v restauraci, obchodním domě, to za našich časů nebylo.“

Otázka č. 8: Uvažujete nad tím, která hra pomáhá Vašemu dítěti k jeho rozvoji? Které byste vybrala jako účinné?

„Hmm, no abych pravdu řekla, tak nad tím ani moc neuvažuji, ale třeba povolím synovi tak dvě hodiny denně na počítači, protože vidí nás jak surfujeme, tak chce samozřejmě taky, nějaké hry tam už umí hrát a myslím, že ne moc časté bytí u počítače není špatné, zvlášť když hraje nějakou výukovou hru, třeba pexeso, rozvíjí paměť, ale na druhou stranu nechci, aby si na to moc zvykl a nestal se postupně závislý, je opravdu ještě malý. Je určitě spousta her, které jsou prospěšné k rozvoji dětí, ale já své děti nevychovám tak, že když hrajeme hru, nebo když si hraje sám, že se tím nutně musí něco naučit nebo mu v něčem prospět. Tím, že je tak moc tímto stylem nevychovávám, tak konkrétnější asi nebudu.“

Otázka č. 12: Obecně jaké místo, dle Vašeho názoru, má hra v rodinné výchově a jak je rodiči využívána?

„Myslím, že rodiče hru využívají dost, nevím jestli k výchově, ale určitě si s dětmi hrají. Můj názor je takový, že větší procento matek se s dětmi hraje méně než tatínci a tím pádem, ti na hru jako prostředek výchovy vůbec nemyslí. Matky se spíše zabývají chodem domácnosti, aby děti byly v pořádku a tu úlohu kamaráda pro hru má otec. Určitě jsou, ale i rodiče, kteří tráví s dětmi času hodně, namísto toho aby uklízeli, vařili apod., ale můj názor je, že spíše větší procento to dělá naopak.“

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA ROZHOVORU: RESOPNDENTKA E

Otázka č. 3: Používáte hru jako výchovný prostředek? Pokud ano, můžete mi přiblížit Vaše formy hry, za jakým výchovným účelem (cílem) je hrajete? Např. formou hry učíte děti jak a proč si uklízet hračky; žertovným způsobem ukládáte dítěti nějakou povinnost.

„Můj syn je pořád ještě moc malý na to, aby chápal smysl hry pro výchovu, ale je také ve věku, kdy se začíná zapojovat do běžného dění kolem sebe, tak se snažím hravou formou o to, aby tento vstup byl co nejpřirozenější a hlavně jemu prospěšný z hlediska rozvoje. Jsem ve fázi, kdy se mu neustálým opakováním něčeho, nebo při hraní neustálým ukazováním něčeho, snažím přiblížit buď hračku nebo situaci, která nastane. Když uvedu příklad, děti v tomto věku nemají ještě zcela vyvinutý cit, spíš než někoho pohladit, radši plácnou, tak se mu naopak snažím ukázat opak, že se musí dělat „malá" a tak dlouho mu to ukazuju až to nakonec zvládne sám udělat a on se to opravdu po mnohanásobném opakování naučí, takže to smysl má už i v tak nízkém věku. Mohu tedy odpovědět, že ano, hru jako výchovný prostředek používám."

Otázka č. 5: Myslíte si, že ve srovnání s Vašim dětstvím, že se vývoj hry a výchovy někam posunul? Z čeho tak soudíte?

„Asi ano, co se týče her, tak je mnohem větší výběr jak hraček tak samotných her. Já si ze svého dětství pamatuji hru člověče nezlob se a hračky jsme jako děti měly všichni stejné, všichni měli houpacího koně, plastovou motorku na odrážení. A výchova? Jestli se někam posunula, hmm, to je dost těžká otázka, protože každý vychovává podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, ale určitě na způsobu výchovy má podíl vývoj samotné společnosti. Ale i tak si myslím, že se celkově vývoj hodně posunul v obou případech. Roli hraje určitě hodně i finanční stránka rodin. Ne každá rodina si může dovolit kupovat drahé hračky, jezdit na výlety, takže tady potom asi zaostává i posun v té výchově. Ale to je jen můj subjektivní názor."

Otázka č. 8: Uvažujete nad tím, která hra pomáhá Vašemu dítěti k jeho rozvoji? Které byste vybrala jako účinné?

„Určitě ano, většinou všechny, zatím teda spíš hračky, vybírám tak, aby byla účinná pro jeho další vývoj, když vím, že ho baví hudba, celkově zvuky, vybírám většinou hračky, které hrají, zpívají apod. Nebo když vidím, že už se sám postaví, udělá pár samotných kroků kopím něco pro rozvoj koordinace pohybů. Takže ano, uvažuji nad tím dost. A potom tedy

bych zmínila jako účinné zvukové hračky, pro rozvoj sluchu, ale i k upoutání pozornosti a dávání dalšího podnětu ke hraní, myslím, že děti v tomto věku, zvukové hračky miluji. Pak navlékací kroužky, kde si dítě procvičí a naučí se používat správně ručičky . Ale nejvíc co preferuji jsou interaktivní hračky, máme doma takový stoleček, kde jsou tlačítka různých tvarů, velikostí, stoleček při zmáčknutí zpívá, hraje, mluví učí dítě rozeznávat tvary, čísla, písmena a hlavně dokáže zvýšit jeho zvídavost tak, že ho to nutí neustále mačkat dál a dál, procvičí jak jemnou motoriku, tak pohyb, naučí se bez cizí pomocí stát, obejít si stoleček. Takže tuto hračku bych vyzdvihla.“

Otázka č. 12: Obecně jaké místo, dle Vašeho názoru, má hra v rodinné výchově a jak je rodiči využívána?

„Je to asi hodně individuální. Z mého hlediska jak já to vidím, je to určitě lepší než dřív asi i tím, že rodiče jsou možná „vzdělanější“ přemýšlí o spoustě věcech jiným způsobem než jejich rodiče a tím se asi snaží více trávit času se svými dětmi a hra je zajisté nejlepší nástroj. Na druhou stranu jsou i rodiče, kteří se s dětmi hrají minimálně, svádějí to na nedostatek času apod. a pak jsou asi i rodiče, kteří si sice s dětmi hrají, ale vlastně netuší že dítě tím můžou i vychovávat a možná si i výchovu tím pádem trochu ulehčit.“